

Daniel Mider

Źródła informacji w wywiadzie gospodarczym

SŁOWA KLUCZOWE:

wywiad gospodarczy, infobrokering, wywiad jawnoźródłowy

STUDIA I ANALIZY

Niniejszy artykuł zawiera systematyczną syntezę typowych sposobów, technik pozyskiwania informacji z tak zwanych otwartych źródeł (*Open Source Intelligence*, OSINT) w wywiadzie gospodarczym. Zastosowanie wywiadu gospodarczego odnosi się zarówno do przedsiębiorstw, jak i państw. W pierwszej, mniej obszernej części tekstu skupiono się na szkicu ewolucji praktyki źródłoznawczej wywiadu gospodarczego. Druga część artykułu zawiera systematyczną analizę metodyki pozyskiwania informacji gospodarczych w podziale na ujęcie przedmiotowe i podmiotowe. Ujęcie przedmiotowe ogniskuje się na określonych media „klasyczne”, publicznie dostępne rejestry i ewidencje, Internet (w tym Powierzchniowy i Ukryty) oraz ujęcie podmiotowe (instytucje państwowe lub z udziałem Skarby Państwa, podmioty komercyjne, podmioty *non-profit* oraz osobowe źródła informacji w wywiadzie gospodarczym).

Geneza i rozwój technik wywiadu gospodarczego

Genezy wywiadu gospodarczego badacze zazwyczaj doszukują się – jak większości innych form ludzkiej aktywności – już w starożytności¹. Starożytny Egipt, Chiny, Babilonia, a następnie Imperium Rzymskie wykształciły interesujące nie tylko z perspektywy historycznej, lecz również praktycznej algorytmy masowego pozyskiwania kluczowych danych, w tym gospodarczych². Ważne wydaje się stwierdzenie, że od zarania, aż do nastania ery kapitalizmu był on niemal wyłącznie domeną podmiotów politycznych – państw. Za narodziny nowożytnego wywiadu gospodarczego uznaje się symboliczne cezury, jakie wyznacza wydanie słynnych augsburskich Biuletynów Fuggera, stworzenie przez Edwarda Lloyda „Lloyd’s News” (przekształconej następnie w „Lloyd’s List”) oraz *modus operandi* Natana Rotszylda³. Za pierwszą prywatną, w pełni profesjonalną wywiadownię gospodarczą uchodzi założona w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku przez Roberta W. Galvina, a rozwijana przez byłego agenta CIA Jana Herringa komórka działająca w ramach firmy Motorola. Przełom siódmej i ósmej dekady XX wieku otwiera erę zinstytucjonalizowanej działalności wywiadu gospodarczego.

John E. Prescott wyróżnia następujące jakościowe etapy ewolucji współczesnego wywiadu gospodarczego, powszechnie przyjmowane w literaturze przedmiotu jako podstawa periodyzacji zjawiska. **Faza pierwsza**, określana mianem *Competitive Data Gathering*, obejmująca lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte XX wieku to wywiad gospodarczy utożsamiany ze swoistym bibliotekoznawstwem – rozumiany jako zgromadzenie odpowiednich informacji z dostępnych źródeł. Opracowywane dane mają na ogół charakter ilościowy, statystyczny. Ich rola w systemie decyzyjnym przedsiębiorstwa jest nieznacząca. Faza ta charakteryzuje się również małym stopniem profesjonalizacji (niewielu pełnoetatowych pracowników dedykowanych do tego celu w przedsiębiorstwach) oraz niskim

¹ Por. E. Cilecki, *Penetracja rynków zagranicznych: wywiad gospodarczy*, Warszawa 1997, s. 76; C.S. Fleischer, D.L. Blenkhorn, *Managing Frontiers in Competitive Intelligence*, Westport 2001, s. 3–4; L. Korzeniowski, A. Peplowski, *Wywiad gospodarczy: historia i współczesność*, Kraków 2005, s. 12–13.

² Zainteresowanych odesłać można do: D. Mider, A. Marcinkowska, *Analiza danych ilościowych dla politologów*, ACAD, Warszawa 2013, Rozdział 1. *Geneza i rozwój analizy danych ilościowych*, s. 31–45.

³ A. Moryś, *Geneza i ewolucja wywiadu gospodarczego. Część druga*, „iNFOTEZY”, 2011, 1(1), s. 17–31.

poziomem standaryzacji (uboga metodyka zbierania, selekcji i analizy danych).

W fazie drugiej nazwanej przez J.E. Prescottta *Industry and Competitor Analysis* obejmującej lata osiemdziesiąte XX wieku (do 1987 roku) dokonano rozszerzenia przedmiotowego zakresu wywiadu gospodarczego. Przestał on mieć charakter nominalny, skupiający się na poszczególnych podmiotach gospodarczych, włączono do repertuaru analizę branży oraz analizę konkurencji. W strukturach przedsiębiorstw (amerykańskich) wyznaczane są osoby zajmujące się profesjonalnie tego typu działaniami. W tej fazie również dominują zestawienia ilościowe, choć bardziej wysublimowane statystycznie – obejmujące zarówno statystyki opisowe, jak i indukcyjne⁴.

Pełna profesjonalizacja i standaryzacja działań nastąpiła wedle J.E. Prescottta wraz z powstaniem na przełomie 1986 i 1987 roku – co stanowi cezurę symboliczną – amerykańskiego Stowarzyszenia Profesjonalistów Wywiadu Gospodarczego (*Strategic and Competitive Intelligence Professionals*, SCIP)⁵. Kamieniem milowym było dzieło Leonarda Fuldy *Competitor Intelligence*, który wprowadził tytułowy termin do obiegu zarówno w praktyce biznesowej, jak też dyskursie naukowym⁶. Znaczenie ma tu nie tylko profesjonalizacja, lecz przede wszystkim – z perspektywy socjologicznej – integracja środowiska specjalistów zajmujących się wywiadem gospodarczym. Faza ta została określona mianem *Competitive Intelligence*. Charakteryzuje się ona wykorzystaniem zaawansowanych narzędzi analitycznych – specjalistycznego oprogramowania, nowych technik analiz (m.in. *benchmarking*) i co za tym idzie przesunięcia profilu działalności w kierunku dziedziny badań rynku. Istotnym rysem jest również nacisk na podejmowanie działań kontrwywiadowczych. Istotnym rysem *Competitive Intelligence* jest silne powiązanie „nowej ekonomii” oraz znacząca koncentracja na zasobach niematerialnych przedsiębiorstwa, w szczególności danych, informacji, wiedzy. Najczęściej przywołuje się w tym kontekście socjotechnologiczną koncepcję amerykańskiego futurologa Alvina E. Tofflera „zmiany władzy”, w myśl której kluczowym zasobem umożliwiającym kontrolę nad otoczeniem zarówno w sferze

⁴ J.E. Prescott, *The Evolution of Competitive Intelligence*, „Proposal Management”, 1999, s. 37–52.

⁵ Patrz: <http://www.scip.org/>, dostęp: sierpień 2016.

⁶ L.M. Fuld, *Competitor Intelligence: How to Get It, How to Use It*, Nowy Jork 1985.

polityki i ekonomii stała się obecnie informacja, jak przedtem zasób ów stanowił pieniądź, a jeszcze wcześniej – przemoc⁷.

W tej fazie ostatecznie zdefiniowano również pojęcie wywiadu gospodarczego:

*Wywiad gospodarczy może być zdefiniowany jako zespół działań polegających na poszukiwaniu, przetwarzaniu i rozpowszechnianiu (w celu jej wykorzystania) informacji przydatnej podmiotom gospodarczym*⁸.

Prognozowaną i projektowaną fazą rozwoju jest nazwana przez J.E. Prescottta **Competitive Intelligence as a Core Capability**, kiedy wywiad gospodarczy stanie się sworzniem zarządzania strategicznego w przedsiębiorstwach⁹.

Warto również naszkicować charakterystykę polskiego wywiadu gospodarczego w wymiarze historycznym. W II Rzeczypospolitej funkcjonowały wywodzące się jeszcze z czasów zaborów podmioty takie jak Biuro Handlowo-Informacyjne Adolfa Rosenthala, Biuro Informacyjno-Komisowe S. Klaczki, Wywiadownia Handlowa Kazimierza Piechockiego. Nieco później, już po odzyskaniu niepodległości powstały lwowskie Biuro Kredytowo-Informacyjne „Wywiad” oraz Międzynarodowe Biuro Informacyjne „Providentia” Bronisława Abramowicza, Wywiad gospodarczy w PRL funkcjonował wyłącznie jako państwowy i zagraniczny. Posługiwano się tutaj pełną gamą środków, w tym nie wahano się wykorzystywać technik *stricte* szpiegowskich; podmiotowo za tego typu odpowiedzialny był od 1956 roku Departament I Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, jednakże nierzadko włączały się w te działania inne instytucje.

Pierwsze wywiadownie gospodarcze według wzoru zachodniego zaczęły powstawać w Polsce dopiero w połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Jedną z pierwszych wywiadowni powstałych w Polsce po 1989 była firma InfoCredit. Warto jednak podkreślić, że pomiędzy współczesnością, a podmiotami funkcjonującymi w przeszłych forma-

⁷ A. Toffler, *Zmiana władzy. Wiedza, bogactwo i przemoc u progu XXI stulecia*, Zysk i S-ka, Poznań 2003.

⁸ Euvre Collective du Commissariat General du Plan, *Intelligence Economique et strategie des entreprises*, La documentation Francaise, Paryż 1994. W literaturze przedmiotu istnieje wielość pojęć, mówi się o: *marketing intelligence* – wywiadzie marketingowym, *economic intelligence* – wywiadzie ekonomicznym, *competitive intelligence* – wywiadzie ekonomiczno-konkurencyjnym. Kluczowe wydaje się słowo *competitor* oznaczające „konkurencyjny”, co ma oznaczać, że chodzi o wszelkie czynności, które mogą doprowadzić do podniesienia konkurencyjności przedsiębiorstwa. M. Kwieciński, *Koncepcja wywiadu gospodarczego w przedsiębiorstwie*, „Organizacja i Kierowanie”, 2000, 1(99), s. 25.

⁹ M. Ciecierski, *Wywiad gospodarczy w walce konkurencyjnej przedsiębiorstw*, Warszawa 2007, s. 25.

cjach politycznych, nie ma jakiegokolwiek ciągłości, doświadczenie nie skumulowało się. Obecnie funkcjonują liczne podmioty gospodarcze od niewielkich (nawet jednoosobowych) do dużych firm międzynarodowych. Świadczony zakres usług jest obecnie zróżnicowany i bardzo wysublimowany; największe podmioty prowadzą działając obecnie na styku wywiadowczym (biały wywiad), badawczym i analitycznym. Oferują one nie tylko „surowe” dane oraz pakiety informacji dotyczących konkretnych przedsiębiorstw, ale również autorskie rankingi analityczne – wiarygodności poszczególnych firm, a także oferują usługę analizy ryzyka, np. oszacowania bezpiecznych poziomów kredytowania/finansowania przedsięwzięć gospodarczych. Nierzadko specjalizują się w tworzeniu wykazów dłużników oferując przy tym profesjonalne wsparcie windykacyjne¹⁰. Podmioty działające na rynku rodzimym weszły w fazę *Competitive Intelligence* niejako w sposób oczywisty tworzone według wzorców zachodnich uznanych przez nie za paradygmat.

Źródła danych, informacji i wiedzy w wywiadzie gospodarczym – ujęcie przedmiotowe

Przez otwarte źródła danych, informacji i wiedzy w wywiadzie gospodarczym w ujęciu podmiotowym zaliczamy wszelkiego rodzaju kanały komunikacji zarówno analogowe (np. prasa), jak też cyfrowe (np. Internet).

Media „klasyczne”

Triada mediów „klasycznych” – prasy, radia i telewizji – ma charakter wręcz podręcznikowy w wywiadzie gospodarczym

Prasa – kilka tysięcy tytułów prasy ogólnokrajowej, ponadregionalnej, regionalnej, lokalnej, branżowej, włączając nieregularniki, nierejestrowane fanzyny (i inne trzecioobiegowe wydawnictwa) i czasopisma naukowe. Lista polskich zasobów prasowych nie została jak dotąd satysfakcjonująco skatalogowana w formie cyfrowej. W pewnym zakresie punktem odniesienia mogą być internetowe zasoby katalogu Biblioteki Narodowej¹¹. Pełny

¹⁰ Więcej na ten temat: P. Niemczyk, *Wywiadowanie gospodarcze jako źródło informacji „białego wywiadu”*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2013, 9(5), s. 147–166.

¹¹ Patrz: BN, <http://mak.bn.org.pl/fidkar/>, dostęp: sierpień 2016.

rejestr dzienników i czasopism dostępny jest *via* Rejestr Dzienników i Czasopism w Czytelni akt Sądu Okręgowego w Warszawie¹².

Radio – 23 stacje radiowe ogólnopolskie (grupy: Polskie Radio¹³, RMF, Eurozet, Time, Agora oraz pozostające poza grupami Radio Muzo FM i Radio Maryja), 62 niezrzeszone lokalne rozgłośnie, 10 tzw. Polskich Rozgłośni Akademickich, 28 lokalnych rozgłośni wyznaniowych, 28 stacji sieci AM (polskie fale średnie) oraz 4 rozgłośnie nadawane w sieciach kablowych. Duża część stacji jest zdublowana w postaci strumieni internetowych¹⁴. Niektóre stacje radiowe dostępne są wyłącznie drogą satelitarną (np. Radio Vaticana, Europejskie Radio dla Białorusi) lub w sieciach kablowych (Radio Fabryka Tczew).

Telewizja, w tym – stacje ogólnopolskie, regionalne i lokalne w podziale na nadawcę publicznego i nadawców prywatnych, stacje internetowe nadawcy publicznego i stacje nadawców prywatnych oraz stacje polonijne. Razem są to 243 kanały. Warto zwrócić uwagę, że niektóre stacje telewizyjne (statutowo telewizja publiczna) mają swoje archiwa/repozytoria materiałów multimedialnych, na ogół udostępniane. Fakt istnienia tych archiwów, ich stan, a także zasady dostępu do nich pozostają zróżnicowane.

Publicznie dostępne rejestry i ewidencje

Również jako podręcznikowe źródło wymienia się **ogólnie dostępne rejestry i ewidencje**¹⁵.

Krajowy Rejestr Sądowy (KRS). Składa się z trzech subrejestrów: rejestr przedsiębiorców, rejestr stowarzyszeń, rejestr dłużników niewypłacalnych¹⁶. Rejestr obejmuje wyłącznie **osoby prawne** prowadzące działalność gospodarczą (spółki). Zawiera informacje zarówno o stanie aktualnym, jak też zmianach struktury własności oraz innych danych. Aktualizowany na bieżąco, wiarygodny. Możliwość skorzystania z rejestru

¹² Patrz: <http://www.warszawa.so.gov.pl/rejestr-dziennikow-i-czasopism.html>, dostęp: sierpień 2016.

¹³ Oprócz czterech programów ogólnopolskich Polskiego Radia grupa posiada 17 rozgłośni regionalnych oraz 6 programów miejskich.

¹⁴ EMSOFT, *Polskie stacje radiowe w Internecie*, w: <http://www.emsoft.strefa.pl/med1r.htm>, dostęp: sierpień 2016.

¹⁵ P. Niemczyk, *Wywiadownie gospodarcze jako źródło informacji „białego wywiadu”*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, 9(5), s. 148, 149.

¹⁶ Wyszukiwarka KRS na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości: <https://ems.ms.gov.pl/krs/wyszukiwaniepodmiotu?t:lb=t>, dostęp: sierpień 2016.

dłużników niewypłacalnych ma charakter ograniczony, bowiem wymaga znajomości tzw. numeru RDN, nieupublicznanego (np. we właściwym do tego celu Monitorze Sądowym i Gospodarczym). Podmiot wpisany wielokrotnie, będzie posiadał wiele numerów RDN. Numer RDN interesującego dłużnika można uzyskać w wydziale gospodarczym KRS dowolnego sądu rejonowego podając dane identyfikacyjne (nazwa, dane personalne, PESEL, REGON, NIP).

Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej (CEIDG). Zakres uzyskiwanych informacji: dane personalne przedsiębiorcy, dane firmy, którą prowadzi oraz firmy, które prowadził, numer PESEL, datę urodzenia i adres zamieszkania, adres i siedziby oddziałów (aktualnych i byłych), datę rejestracji i wyrejestrowania działalności, przedmiot działalności. Rejestr obejmuje wyłącznie **osoby fizyczne** prowadzące działalność gospodarczą. Rejestr ten ma szczególne znaczenie w dobie samozatrudnienia, ponadto jest istotny zarówno w odniesieniu do podmiotu gospodarczego będącego przedmiotem zainteresowania, jak również współpracowników, podwykonawców i kontrahentów¹⁷. Europejskim odpowiednikiem jest **Europejski Rejestr Firm i Przedsiębiorstw** (<http://erfp.pl/>).

Główny Urząd Statystyczny (GUS). Rejestr Gospodarki Narodowej (REGON) obejmuje zarówno osoby prawne, osoby fizyczne, jednostki organizacyjne bez osobowości prawnej oraz jednostki lokalne ww. podmiotów. Wyszukiwanie odbywa się z użyciem jednego z trzech identyfikatorów: REGON, NIP lub KRS. Jest to bogate, acz niewiarygodne źródło informacji. Pomimo obowiązku przedsiębiorcy lekceważą sprawozdania oraz zawiadamianie o zmianach tego podmiotu. Konieczne jest zweryfikowanie uzyskanych informacji z użyciem innych źródeł.

Księgi Wieczyste (KW). Umożliwiają szczegółowe ustalenie stanu prawnego nieruchomości. Wymaga znajomości numeru księgi wieczystej. Zakres informacji: adres nieruchomości, charakterystyka nieruchomości (w tym powierzchnia działki i zabudowań oraz struktura zabudowy), spis praw związanych z własnością (tzw. prawa powiązane, np. służebność, prawo drogi, etc.), pełna informacja o właścicielach nieruchomości, spis roszczeń odnośnie nieruchomości. Nie jest to jednak informacja publicznie dostępna, uznana została za dane osobowe i tak jest chroniona. Znając numer księgi wieczystej można zapoznać się z jej zawartością

¹⁷ Wyszukiwanie wpisów: <https://prod.ceidg.gov.pl/CEIDG/CEIDG.Public.UI/Search.aspx>, dostęp: sierpień 2016.

online¹⁸. Zapewniają bardzo wysoki poziom wiarygodności i aktualności informacji¹⁹. Księgi wieczyste są również dostępne osobiście we właściwym wydziale Sądu Rejonowego. Numer księgi wieczystej można ustalić we właściwym terytorialnie urzędzie gminy/miasta na podstawie adresu nieruchomości wykazując interes prawny.

Monitor Sądowy i Gospodarczy (MSiG). Ogólnopolski dzienniki urzędowy publikujący obwieszczenia i ogłoszenia na mocy wymogów Kodeksu spółek handlowych, Kodeksu postępowania cywilnego, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym i innych uregulowań. Każdy wpis do rejestru przedsiębiorców wymaga ogłoszenia w periodyku. Dostęp do Monitora wymaga rejestracji²⁰.

Wartościowym narzędziem, swoistą multiwyszukiwarką włączającą wyniki wyszukiwania z większości powyższych ewidencji i baz danych jest serwis **mojePaństwo** (<https://mojepanstwo.pl/>).

W wywiadzie gospodarczym często lekceważone są bazy dorobku naukowego. Bogaty repertuar metod stosowanych przez badaczy (od studiów przypadków prowadzonych *stricte* jakościowo do zaawansowanych ilościowych analiz, np. metodą równań strukturalnych) w zestawieniu z przedsiębiorstwem lub grupą przedsiębiorstw, która stała się przedmiotem naszego zainteresowania może stanowić wartościowe źródło poznawcze. Prace polskich uczonych znajdziemy w **Bazie Nauki Polskiej**²¹. Wadą tego typu źródeł może być hermetyczny język danej dyscypliny badawczej, jak również metody badawcze lub analityczne nieznanne zainteresowanym. Inną, interesującą bazę stanowi SYMPOnet, w którym odnajdujemy najświeższe, jeszcze nie ogłoszone drukiem zagadnienia prezentowane podczas seminariów, konferencji i kongresów²². Ponadto istnieje kategoria publikacji określanych mianem „szarej literatury” (*grey literature*), to jest takich wydawnictw, które są trudne do odnalezienia

¹⁸ Na przykład: <https://ekw.ms.gov.pl/pdcbdkw/pdcbdkw.html>, <https://ksiegi-wieczyste-online.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

¹⁹ Zmienione informacje zazwyczaj pojawiają się następnego dnia, wyjątkiem są dni wolne lub inne sytuacje, gdy notariusz nie mógł osobiście udać się do właściwego sądu, by dokonać odpowiednich zmian – tak odbywa się procedura aktualizacji wpisów.

²⁰ Korzystać można z periodyku pod adresem: http://pdi.ms.gov.pl/portal_v1/, dostęp: sierpień 2016.

²¹ BNP, <http://www.nauka-polska.pl/Bazy-danych.html>, <http://www.nauka-polska.pl/dhtml/raportyWyszukiwanie/wyszukiwaniePraceBadawcze.fs>, <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=26>, dostęp: sierpień 2016.

²² Dostęp za pomocą Katalogu Centralnego Politechniki Warszawskiej. Z rozwijanej listy należy wybrać „SYMPOnet” jako bazę do wyszukiwania: <http://gate.bg.pw.edu.pl/ALEPH/>, dostęp: sierpień 2016.

za pomocą bibliotek i innych powszechnie znanych i wykorzystywanych kanałów pozyskiwania publikacji. Do tej kategorii zaliczymy różnorakie formy wypowiedzi pisemnej, których wspólną cechą jest ograniczone upublicznienie. Zaliczymy tutaj: niszowe artykuły naukowe, raporty z badań, *newsletters* i biuletyny, prace oraz inne rodzaje wypowiedzi pisemnej udostępniane wąskiemu gronu odbiorców, etc.²³. Granice tej kategorii są płynne ze względu na postępującą digitalizację zbiorów informacji, a także niskie bariery techniczne i ekonomiczne publikowania w Internecie²⁴.

Zakup (lub wejście w inny sposób w posiadanie) śmieci i odpadów wytwarzanych przez konkurencję. Mają tu istotne znaczenie zarówno odpady analogowe (np. papierowe dokumenty, opakowania po zakupionych produktach), jak również elektroniczne (np. wycofywane z obiegu w danym przedsiębiorstwie dyski twarde²⁵). Metodę tą powszechnie wykorzystuje się w Stanach Zjednoczonych, wedle prawa amerykańskiego śmieci po opuszczeniu granic przedsiębiorstwa traktowane są jako własność porzucona²⁶.

Internet jako źródło wywiadu gospodarczego

Internet stanowi globalne, najpotężniejsze źródło wszelkiej informacji, w tym wywiadu gospodarczego. O jego rozmiarach niech świadczy fakt, iż w globalnej sieci istnieje blisko 9 miliardów stron internetowych, prawie 4 miliardy użytkowników poczty e-mail, ponad miliard użytkowników Facebook. Wymieniane jest 182 miliardy maili dziennie, co minutę przybywa 72 godziny filmów w serwisie YouTube, także co minutę zadawanych jest blisko milion zapytań wyszukiwarce Google,

²³ Bardziej obszernie i systematycznie na ten temat: E. Childress, E. Jul, *Going Gray: Gray Literature and Metadata*, „Journal of Internet Cataloging”, 2003, 6(3), s. 3–6.

²⁴ Jednym z przedsięwzięć (udanym, bowiem zgromadzono pokaźne repozytorium) mających na celu digitalizację „szarej literatury” jest Grey Literature Network Service: <http://www.greynet.org/>, dostęp: sierpień 2016.

²⁵ Jedynym sposobem unieszkodliwienia informacji znajdującej się na twardej dyskach jest zmiana ich stanu skupienia – ich fizyczne zniszczenie za pomocą kwasu. Inne sposoby – logiczne (kasowanie danych z poziomu systemu operacyjnego, ustawień fabrycznych dysku twardego, oprogramowania nadpisującego dane – metoda Gutmanna, niszczenie danych cyfrowych), mechaniczne, chemiczne, termiczne, pirotechniczne, elektromagnetyczne są nieskuteczne. Przy poniesieniu pewnych kosztów dane z dysków wymazywanych na wymienione sposoby można odzyskać w specjalistycznych laboratoriach. Porównaj: <https://www.niszczenie.pl/metody-niszczenia-danych>, dostęp: sierpień 2016.

²⁶ S. Flax, *How to Snoop Your Competitors*, „Fortune”, 1984, 14 maja, s. 29–33.

zaś co 15 sekund rejestrowane jest 20 nowych domen, a co sekundę 158 fotografii na Instagramie²⁷. Zasoby Internetu systematycznie zwiększają się: Edwin Bendyk przytacza informację, że od zarania dziejów do 2003 roku ludzkość wytworzyła pięć eksabajtów danych, lecz obecnie tyle samo wytwarzamy w 48-godzinnych interwałach²⁸.

Mimo ogromnych zasobów informacyjnych możliwości Internetu nie są one na ogół w pełni i właściwie wykorzystywane. Składają się na ów fakt następujące słabości jego użytkowników:

- brak wiedzy o licznych kanałach i usługach,
- niewiedza w zakresie algorytmów i procedur wyszukiwawczych (większość użytkowników Internetu jest intuicyjnymi „wyszukiwaczami”),
- nieznanomość narzędzi wyszukiwawczych.

Z tej racji zasoby Internetu dzielimy na **powierzchniowe** i **ukryte**, bowiem poza percepcją przeciętnego użytkownika Internetu pozostaje większa część treści w Internecie – szacuje się, że najpowszechniejsze narzędzie wyszukiwania w Internecie, to jest wyszukiwarka Google może przeszukać nie więcej niż 0,03 proc. zasobów znajdujących się w Internecie²⁹. Ta właśnie większa i niezbadana część światowej sieci nazywana jest Ukrytym Internetem (a także Głębokim Internetem lub Niewidzialnym Internetem, bądź z angielskiego *Deep Web*³⁰, *Hidden Web*³¹ lub *Invisible Web*³². Dopełnieniem logicznym Ukrytego Internetu jest Internet Powierzchniowy, na który składają się kanały komunikacji powszechnie znane i łatwo dostępne.

Internet Powierzchniowy. Jego poszczególne kanały są powszechnie dobrze znane. Najistotniejszą oś podziału stanowi podział na Sieć 1.0 (*Web 1.0*) i Sieć 2.0 (*Web 2.0*). Sieć 1.0 powstała w 1993 roku wraz z pierwszą specyfikacją języka HTML (*Hyper Text Markup Language*) umożliwiającego

²⁷ W. Furmanek, *Antropoinfosfera współczesnego człowieka*, „Dydaktyka Informatyki”, 2013, 8, s. 49–73.

²⁸ E. Bendyk, *Wrózenie z danych. Początek epoki Big Data*, „Polityka”, 2012, 2889.

²⁹ J.P. McAfee, *The Ultimate Guide To The Deep Web for Law Enforcement Professionals*, <http://portal.mcafeeinstitute.com/h/i/16492211-the-ultimate-guide-to-the-deep-web-for-law-enforcement-professionals>, dostęp: sierpień 2016.

³⁰ Pojęcie to zostało zaproponowane przez firmę specjalizującą się w eksploracji zasobów BrightPlanet (<http://www.brightplanet.com>). M. K. Bergman, *White Paper: The Deep Web: Surfacing Hidden Value* „Taking License”. 2001, 7(1).

³¹ S. Raghavan, H. Garcia-Molina, *Crawling the Hidden Web*, Stanford 2000, <http://ilpubs.stanford.edu:8090/456/1/2000-36.pdf>. dostęp: sierpień 2016.

³² Pojęcie Invisible Web zostało po raz pierwszy użyte przez dr Jill Ellsworth w 1994 roku. C. Sherman, G. Price, *The Invisible Web: Uncovering Information Sources Search Engines Can't See*, Nowy Jork 2001.

stworzenie World Wide Web (WWW, ang. ogólnoświatowa sieć), której cechą definicyjną stanowi działanie oparte na stronach internetowych połączonych odnośnikami (*hyperlinks*). Z kolei Sieć 2.0 powstała w następstwie ekonomicznego kryzysu Sieci 1.0 wywołanego paniką giełdową i w efekcie załamaniem rynku w 2001 roku. W najogólniejszym rozumieniu Sieć 2.0 stanowi jakościowe rozwinięcie cech Sieci 1.0 na płaszczyźnie technicznej oraz społecznej zapoczątkowane na przełomie 2003 i 2004 roku. Sieć 1.0 i Sieć 2.0 obecnie współistnieją obok siebie w Internecie. Do kanałów komunikacji Sieci 1.0 zaliczymy takie jak: „tradycyjne” strony WWW, listy dystrybucyjne i newslettery, fora dyskusyjne (fora w serwisach informacyjnych, fora dyskusyjne niezależne), serwisy informacyjne (wydawnictwa papierowe w wersji internetowej, wydawnictwa internetowe, telewizja, radio), Czaty / IRC oraz komunikatory internetowe. Z kolei do Sieci 2.0 zakwalifikujemy serwisy społecznościowe (ogólne, zawodowe, tematyczne, encyklopedyczne (oparte o mechanizm wiki)), blogi (tekstowe, wideoblogi, fotoblogi, audioblogi, linklogi), serwisy dziennikarstwa obywatelskiego/oddolnego oraz media niezależne (dziennikarstwo obywatelskie/oddolne, *newsfeeds*), a także mikroblogi. Sieć 1.0 jest w większym stopniu repozytorium (zbiornikiem) danych, informacji i wiedzy, zaś Sieć 2.0 to medium komunikacji. Gromadzenie informacji ze źródeł internetowych nosi nazwę w terminologii wywiadowczej *Cyber Intelligence/Digital Network Intelligence*. Tabela nr 1 systematyzuje wymienione treści.

Szczególne znaczenie dla wywiadu gospodarczego mają serwisy społecznościowe, można do pewnego stopnia traktować uzyskiwanie z nich informacji jako HUMINT.

Internet Ukryty (Ukryte Sieci). Poniżej znajduje się enumeratywne wyliczenie kanałów składających się na Ukryte Sieci. Sporządzono ich wstępną i ogólną charakterystykę (każdy z nich mógłby stać się bowiem przedmiotem odrębnego szkolenia), a następnie oceniono ich przydatność w wywiadzie gospodarczym. Szacuje się, że około 95 proc. zasobów ukrytych jest dostępnych publicznie, to jest bezpłatnie³³.

Na Ukryte Sieci składa się następujących osiem kanałów:

1. Treści zamieszczone w sieci www i obsługiwane przez protokół http, lecz z różnych powodów niedostępne w wyszukiwarce Google. Zasoby mogą być niedostępne z jednego lub więcej spośród poniższych powodów:

³³ M.K. Bergman, *White Paper: The Deep Web: Surfacing Hidden Value*, „Taking License” 2001 7(1).

- a. strony www generowane dynamicznie;
- b. strony zablokowane przez ich twórców dla robota Google;
- c. strony bez odnośników do innych stron;
- d. zasoby wymagające uwierzytelnienia (podanie nazwy użytkownika oraz hasła);
- e. strony napisane w językach innych niż HTML;
- f. lokalizacja geograficzna użytkownika;
- g. historia wcześniejszych wyszukiwań.

Tabela 1. Klasyfikacja kanałów komunikacji w Powierzchniowym Internecie³⁴

Sieć 1.0 (<i>Web 1.0</i>)	Sieć 2.0 (<i>Web 2.0</i>)
Strony WWW (tradycyjne)	Serwisy społecznościowe (ogólne, zawodowe, tematyczne, encyklopedyczne (oparte o mechanizm <i>wiki</i>))
Listy dystrybucyjne i <i>newslettery</i>	Blogi (tekstowe, wideoblogi, fotoblogi, audioblogi, linklogi)
Fora dyskusyjne (fora w serwisach informacyjnych, fora dyskusyjne niezależne)	
Serwisy informacyjne (wydawnictwa papierowe w wersji internetowej, wydawnictwa internetowe, telewizja, radio)	Dziennikarstwo obywatelskie/oddolne i media niezależne (dziennikarstwo obywatelskie/oddolne, <i>newfeeds</i>)
Czaty / IRC	Mikroblogi
Komunikatory internetowe	

Źródło: opracowanie własne.

Dodać należy, że w powierzchniowym Internecie niektóre zasoby mogą być niedostępne czasowo: przewidywane jest wiele statusów stron internetowych, np. „zawieszona” oznacza, że dana strona jest nieaktywna do czasu zakończenia czynności prawnej³⁵.

³⁴ Materiał publikowany i szerzej analizowany w: D. Mider, Aneks I. Badanie kultury politycznej elit w Internecie – nota metodologiczna, „Studia Politologiczne”, 2012, t. 26, s. 319–330; D. Mider, Klasyfikacja kanałów internetowej komunikacji (aneks metodologiczny), „Studia Politologiczne”, 2011, t. 21, s. 305–309.

³⁵ Więcej na temat statusów, których efektem może być czasowa niedostępność stron: <http://www.eurid.eu/pl/faq/co-oznacza-poszczegolne-statusy-nazw-domen-podane-w-bazie-danych-whois>, dostęp: sierpień 2016.

2. Infrastrukturalne domeny najwyższego poziomu (*infrastructural Top Level Domains*, TLD). Oprócz domen ogólnodostępnych, takich jak na przykład .com, .edu, czy .pl istnieją w systemie nazw domenowych (*Domain Name System*, DNS) także funkcjonujące domeny nieznanego przeznaczenia. Obecnie zidentyfikowano jedną taką domenę o nazwie .root. Prawdopodobnie została utworzona na potrzeby amerykańskiej firmy VeriSign obsługującej domeny .net oraz .com i posiadającej dwa spośród 13 głównych serwerów internetowych świata (a.root-servers.net i j.root-servers.net).

3. Alternatywne systemy nazw domen (*Alternative Top Level Domains*). Oprócz znanego chyba wszystkim internautom systemu nazw domenowych (DNS, *Domain Name System*) zarządzanych przez ICANN (*Internet Corporation for Assigned Names and Numbers*), na który składają się między innymi takie powszechnie rozpoznawane jak .com, .edu, .net, .eu, czy .pl funkcjonują jeszcze alternatywne. Nie są one dostępne bezpośrednio dla użytkownika Internetu. Do alternatywnych systemów DNS należą między innymi OpenNIC oraz New.Net. Pierwszy z systemów, OpenNIC (www.opennicproject.org) wymaga odpowiedniej konfiguracji adresu serwera nazw domen³⁶. Dostęp do drugiego z wymienionych systemów – New.Net uzyskujemy instalując tzw. wtyczkę (*plug-in*) do przeglądarki. OpenNIC oferuje 16 domen najwyższego poziomu (*Top Level Domains*, TLD). Pośród nich domenę .geek przeznaczoną dla hobbystów, domenę .micro stworzoną dla tak zwanych mikronacji, niekomercyjną .null, .oss dedykowaną wszystkiemu co powiązane z wolnym oprogramowaniem oraz .pirate utworzoną jako reakcję na cenzurę w Internecie. Z kolei New.Net utworzyło aż 25 domen najwyższego poziomu, a wśród nich .auction, .chat, .church, .family, .free, .game, .love, .ltd, .med, .mp3, .scifi, .shop, .soc, .sport, oraz .video.

Odrębnym pod względem informatycznych reguł działania są założenia i plany Projektu Meshnet³⁷, którego implementacją jest działająca od niedawna sieć o nazwie Hyperboria³⁸. Celem projektu jest stworzenie technicznej alternatywy dla funkcjonującego Internetu. Istotą pomysłu

³⁶ Jest to prosta czynność, której dokona nawet niezbyt doświadczony użytkownik komputera: wystarczy wpisanie właściwych adresów w panelu zarządzania połączeniami sieciowymi w pola „Preferowany serwer DNS” i „Alternatywny serwer DNS”. Jako użyteczną ciekawostkę podaję adresy najbliższych serwerów DNS OpenNIC: 31.31.78.39 (CZ) 78.47.34.12 (SN, DE) 5.9.49.12 (DE) 108.61.210.58 (DE).

³⁷ Więcej na ten temat: <https://projectmeshnet.org/>, dostęp: sierpień 2016; <https://projectmeshnet.wordpress.com/>, dostęp: sierpień 2016.

³⁸ *Hyperboria* (w:): <http://hyperboria.net/>, dostęp: sierpień 2016.

jest całkowita decentralizacja sieci. Dotychczas funkcjonująca sieć zapewnia pozorną decentralizację. Ideę najlepiej oddają nazwy „web” i „mesh”. Pierwsza wywodzona jest od pajęczyny, której nici zbiegają się w pewnym punkcie (to ICANN zarządzająca domenami). Druga z nazw oznacza oko sieci rybackiej, która ma jednolitą strukturę i każdy jej węzeł jest taki sam. Drugą z istotnych cech projektu jest silne szyfrowanie komunikacji w sieci. Dołączenie do sieci Hyperboria jest proste i polega na zainstalowaniu specjalnego programu cjdnd (jest to szyfrowany protokół sieciowy wymiany informacji pomiędzy maszynami (komputerami)³⁹.

4. Pseudodomeny najwyższego poziomu (*Pseudo Top Level Domain, Pseudo TLD*). Domeny te nie są nazwami systemu nazw domen (DNS), nie figurują w rejestrze TLD ICANN, lecz pełnią funkcje analogiczne jak domeny najwyższego poziomu. Podzielić można je na następujące grupy. Do pierwszej grupy zaliczymy pseudodomeny o charakterze typowo technicznym używane w adresowaniu maszyn świadczących usługi o charakterze komunikacyjnym, jak e-mail, czy UUCP (*User to User Copy Protocol*) służące do komunikacji komputerów wyposażonych w system operacyjny z rodziny Unix i umożliwiające przesyłanie listów elektronicznych, plików, wiadomości usenetowych, czy też zdalne uruchamianie poleceń. Do drugiej grupy domen zaliczymy sieci, które istniały zanim stworzono World Wide Web, zaś po powstaniu ogólnoświatowej sieci powstał problem „podłączenia” takich sieci. Obecnie nie funkcjonują. Trzecim typem pseudodomen, o których można powiedzieć, że stanowią one rdzeń ukrytego Internetu (bo tu przede wszystkim znajduje się to co najbardziej ukryte, jak też i nielegalne). To pseudodomeny dostępne poprzez specjalnie do celu stworzone programy. Posiadają one dwie cechy: po pierwsze zapewniają użytkownikom anonimowość (w różnym stopniu, a także względną i warunkową) oraz umożliwiają korzystanie ze zbiorów niedostępnych w Internecie powierzchniowym, a umieszczonych w danej pseudodomenie. Są to zróżnicowane pod względem informatycznym twory. Tu też znajduje się najwięcej treści. Pierwszą i chyba najbardziej znaną z pseudodomen jest .onion, do której dostęp uzyskujemy po zainstalowaniu programu TOR (*The Onion Router*). Nazwa *onion*, czyli cebula i *onion routing* – „trasowanie cebulowe” nawiązują do kryptograficznego mechanizmu zapewniającego bezpieczeństwo użytkownikom, to jest wielowarstwowego szyfrowania przesyłanych danych. TOR chroni tożsamość użytkowników oraz ich aktywność przed analizą

³⁹ Listę przykładowych stron sieci Hyperboria wraz z odnośnikami zawiera: https://wiki.projectmeshnet.org/Known_Hyperboria_sites, dostęp: sierpień 2016.

ruchu, zapewniając niemal anonimowy dostęp do zasobów. Mniej znane są pozostałe pseudodomeny: .bit, .i2p oraz Freenet. Pseudodomena .bit powstała jako podstawa dla zdecentralizowanego systemu nazw domen (DNS), czyli adresów internetowych. System ów nosi nazwę Namecoin podkreślającą, że jego założenia techniczne powstały na podstawie rozwiązań wykorzystanych przez system elektronicznej kryptowaluty Bitcoin (z informatycznego punktu widzenia jest to system *peer-to-peer*, P2P, a więc bez centralnej jednostki zarządzającej przydzielaniem adresów użytkownikom, a nawet ruchem). Obecnie zarejestrowanych jest co najmniej 77 000 zarejestrowanych domen .bit (ich listę można obejrzeć w tym miejscu: <http://namecoin.bitcoin-contact.org/domains.php>). Domena .bit dostępna jest przez serwer proxy lub wtyczki stworzone dla przeglądarek internetowych Firefox i Chrome (*vide*: namecoin.com). Domena .i2p to skrót od anglojęzycznego *Invisible Internet Project*. Jest to sieć *peer-to-peer* z komutacją pakietów, szyfrowaniem transmisji, tunelowaniem jednokierunkowym oraz w pełni rozproszoną organizacją. Powstała ona na bazie zmodyfikowanej sieci Freenet w 2003 roku. Usługa dostępna jest po zainstalowaniu odpowiedniej aplikacji i umożliwia anonimowe komunikowanie się, a także możliwość odczytywania zbiorów zamieszczonych w tej pseudodomenie.

Freenet to program służący zapewnieniu anonimowości użytkowników działający za zasadzie sieci *peer-to-peer*. Każdy z użytkowników udostępnia swój komputer jako węzeł sieci, przez który odbywa się transfer. Użytkownik udostępnia również część swojego twardego dysku jako miejsce przechowywania informacji. Zarówno transmisja jak też dane są szyfrowane. Miejsce przechowywania informacji, jak również drogi ich transferu są losowo zmieniane. Pseudodomena nosi nazwę .freenet, a adresowanie odbywa się na podstawie tzw. Kluczy⁴⁰. Freenet pozostaje odporny na cenzurę treści, podsłuch, pozbawienie użytkowników anonimowości.

5. „Stare” usługi internetowe (lub inaczej: Sieć 0.0. (*Web 0.0*)). Zanim powstała World Wide Web wykorzystująca protokół http istniało szereg różnego rodzaju usług służących do komunikacji pomiędzy użytkownikami sieci. Spośród opracowanych wówczas i do dziś funkcjonujących są to: sieć grup dyskusyjnych Usenet, protokół transferu plików FTP, protokół umożliwiający tekstową, zdalną obsługę terminali – Telnet,

⁴⁰ Przykładowy klucz wygląda następująco: <http://127.0.0.1:8888/USK@Isel-izgllc8sr~1-reXQJz1LNGLIY-voOnLWWOyagYQ,xWfr4py0YZqAQSI-BX7bolDe-kI3DW~i9xHCHd-Bu9k,AQACAAE/linkageddon/196/>

alternatywna sieć oparta na hipertekście – Gopher, tablice ogłoszeniowe BBS/Fidonet. Są to wygodne miejsca ukrycia treści i pozostawienia jej jednocześnie powszechnie dostępną.

Gopher (z ang. świstak) został zaprojektowany, by w sposób przejrzysty prezentował i wyszukiwał dokumenty w sieci – przez pewien czas stanowił silną alternatywę dla World Wide Web i pełnił analogiczne jak ona funkcje⁴¹. Obecnie Gopher używany jest w nielicznych intranetach, przez entuzjastów ceniony jest bardziej niż architektura narzucana przez protokół transferu hipertekstu (http), na którym opiera się World Wide Web. Jego zwolennicy wskazują, że jest on szybszy, bardziej wydajny i lepiej zorganizowany (hierarchicznie), niż www która go zastąpiła⁴². Dostęp do zasobów Gophera uzyskujemy po zainstalowaniu programu – serwera proxy⁴³ lub jeśli użytkownik posiada jedną z wersji następujących przeglądarek Firefox od 1.5 do 3.6, Camino od wersji 1.0, SeaMonkey 1.1 lub 2.0, Netscape 9.0 lub dowolną wersję przeglądarki Lynx⁴⁴. Część jego zasobów dostępna przez najpopularniejsze wyszukiwarki.

BBS (*Bulletin Board System*) to w dosłownym tłumaczeniu system tablic ogłoszeniowych. System składa się z serwera, to jest miejsca, w którym przechowuje się i zamieszcza informacje. Urządzenie pozostaje w stałym nasłuchu umożliwiając połączenie przez linię telefoniczną (połączenie wdzwaniane *dial-up*). Użytkownik, który chce skorzystać z serwera łączy się z nim telefonicznie na krótki czas sesji potrzebny do wymiany (zaktualizowania, pobrania, zamieszczenia) informacji znajdujących się lokalnie na jego twardym dysku. Typowe usługi zapewniane w ramach BBS to poczta elektroniczna, listy dyskusyjne oraz dystrybucja plików. W 1982 roku część BBS-ów została połączona w amatorską sieć o nazwie Fidonet, umożliwiając scentralizowane katalogowanie informacji znajdujących się na rozproszonych i niezależnych od siebie serwerach⁴⁵. Adresy większości serwerów BBS są łatwo dostępne w Internecie dostępnym za

⁴¹ F. Anklesaria i in., *The Internet Gopher Protocol (a distributed document search and retrieval protocol)*, <https://tools.ietf.org/search/rfc1436>, 1993, dostęp: sierpień 2016.

⁴² T.T. Ahonen, *m-Profits: Making Money from 3G Services*, Nowy Jork 2002, s. 33–34.

⁴³ *Floodgap Public Gopher Proxy* (w:) <http://gopher.floodgap.com/gopher/>, dostęp: sierpień 2016.

⁴⁴ Szerzej na temat warunków i możliwości eksploracji zasobów Gophera: <http://wt.gopherite.org/>, dostęp: sierpień 2016.

⁴⁵ *The Echo List HomePage*, <http://www.tlchost.net/echolist/echolist.htm>, dostęp: sierpień 2016.

pomocą popularnych wyszukiwarek⁴⁶. Liczbę serwerów BBS ocenia się na około 2500; liczba ta stale maleje.

Telnet jest to protokół komunikacji służący do obsługi zdalnych terminali. Użytkownik Telnetu nawiązuje połączenie z odległym serwerem (nasłuchującym standardowo na porcie o numerze 23) i tam wykonywane są wszelkie przezeń wszelkie operacje. Jest to najstarsza usługa sieciowa istniejąca od 1969 roku. Usługa ta znalazła liczne zastosowania, między innymi w zdalnej administracji komputerami i urządzeniami sieciowymi (przełączniku, routery). Stanowiła również narzędzie. Działa w niższej warstwie sieci, zapewnia dość powolne działanie połączenia internetowego. Niewielu użytkowników Internetu zdaje sobie sprawę, że za pomocą Telnetu dostępne są katalogi, a nawet zbiory licznych bibliotek na całym świecie; deponowane są również inne dokumenty, a także można uzyskać za pomocą tego protokołu dostęp do ciekawych baz danych.

Protokół transferu plików (*File Transfer Protocol*, FTP) służy głównie do wysyłania i pobierania plików z sieci. Repozytoria FTP są bardzo bogate: zawierają dokumenty, książki, programy, filmy czy muzykę⁴⁷. Obecnie protokół FTP jest obsługiwany przez każdą przeglądarkę internetową, można również obsługiwać go za pomocą dedykowanych do tego celu programów (np. WS FTP LE).

Usenet (*USEr NETwork*), dosłownie oznaczająca „sieć użytkowników” jest to system grup dyskusyjnych. Funkcjonowanie zasada się na wymianie wiadomości nazwanych postami, układającymi się w dialogi noszące nazwę wątków (*threads*). Dyskusje mają charakter uporządkowany według hierarchicznej, tematycznej struktury. Od 1986 roku funkcjonuje tak zwana Wielka Osemka (*Big 8*) zawierająca, takie zbiory grup jak *comp.** dotyczące spraw informatycznych, *humanities.** – poświęcone sztuce, literaturze i filozofii, *misc.** – o różnorodnej tematyce, *news.** – gdzie dyskutuje się nowości związane z Usenetem, *rec.** – o tematyce rozrywkowej, *sci.** – naukowe, *soc.** – z zakresu nauk społecznych, *talk.** – dyskusje różnorodne tematycznie. Równolegle funkcjonuje hierarchia domen narodowych (np. dla Polski: *pl.**), a także dwie alternatywne hierarchie o dużej swobodzie tworzenia i kasowania grup *alt.** oraz *free.**. Wielkość Usenetu ocenia się na około 100 000 serwerów, około 460 hierarchii, 28 948 grup oraz w przybliżeniu 20–30 milionów użytkowników.

⁴⁶ Między innymi: *The BBS Corner*, <http://www.telnetbbsguide.com/>, dostęp: sierpień 2016.

⁴⁷ Istnieją wyszukiwarki ftp: http://www.xmarks.com/topic/ftp_search_engines; <http://www.mmnt.ru/int>.

ków. Dzienny ruch wynosi obecnie około 15 Terabajtów. Jest to potężny, bogaty zbiór nie tylko dialogów, ale też dłuższych form na różnorodne tematy, nieustannie uzupełniane. Część zasobów dostępna na stronach www (bez możliwości aktywnego uczestnictwa). Korespondencję z użyciem Usenetu umożliwia wykorzystanie przeglądarki grup dyskusyjnych (*newsreader*), na przykład 40tude Dialog, Forte Agent, Gnus, Sylpheed czy Pan.

6. Intranety/ekstranety wydzielone z Internetu. Przedsiębiorstwa oraz instytucje państwowe tworzą dedykowane sieci oddzielone od sieci publicznych. Z technicznego punktu widzenia można to uczynić na trzy sposoby; medium oddzielającym może być: oprogramowanie szyfrujące (np. IP sec), urządzenia i oprogramowanie (np. Frame Relay, ATM, „Ethernet” \ Metro Ethernet oraz IP VPN). Daje się wyróżnić kilka rodzajów intranetów. Po pierwsze, szczególnie istotnym zjawiskiem wydaje się powstawanie intranetów na podstawie przesłanek politycznych. Idealnym typem takiego zjawiska jest utworzony w 2000 roku koreański intranet – Kwangmyong oddzielony od Internetu. Z topograficznego punktu widzenia jest to intranetowa sieć rozległa (*Wide Area Network*, WAN) z możliwością dostępu wdzwanianego (PSTN, ISDN) z tym, że dla użytkowników jest ono darmowe i świadczone bez przerwy. Analogiczne intranety posiadają Birma oraz Kuba, natomiast Iran zapowiedział wdrażanie takiego rozwiązania⁴⁸. Drugi typ intranetów to wyspecjalizowane sieci powstałe na potrzeby działania instytucji państwa. Podzielić można je na ujawnione (np. POLTAX, funkcjonujący w urzędach skarbowych i służący do ewidencjonowania i przetwarzania danych o podatnikach) oraz niejawne sieci państwowe (np. amerykański NIPRNet – sieć służąca Departamentowi Obrony wykorzystywana do gromadzenia poufnych informacji, korespondencji pomiędzy pracownikami Departamentu, prowadzenia poufnych dyskusji, dostępu do baz danych o ograniczonym dostępie. Jest to następca działającego jeszcze w latach osiemdziesiątych XX wieku MILNETu (*Military Network*)). Do trzeciej grupy należą intranety tworzone na potrzeby przedsiębiorstw (np. jednym z największych światowych intranetów jest stworzony przez General Electric obsługujący 220 tysięcy użytkowników).

7. Informatyczne systemy zarządzania i sterowania. Liczne przedsiębiorstwa produkcyjne, handlowe i usługowe używają oprogramowania służącego do sterowania produkcją, wspomaganie funkcji zarządzania, ewidencji i sprawozdań, informowania i wspomaganie decyzji, logistyki,

⁴⁸ C. Rhoads, F. Fassihi, *Iran Vows to Unplug Internet*, „Wall Street Journal”, 2011.

a także rozliczeń. Są to na przykład systemy takie jak: SCADA (*Supervisory Control And Data Acquisition*) nadzorujące przebieg procesu technologicznego lub produkcyjnego, Systemy Realizacji Produkcji (*Manufacturing Execution System*, MES) umożliwiające efektywne zbieranie informacji w czasie rzeczywistym ze stanowisk produkcyjnych i ich transfer na obszar biznesowy oraz systemy przeznaczony do wsparcia szeroko rozumianego Utrzymania Ruchu w firmach produkcyjnych (*Computerised Maintenance Management Systems*, CMMS).

8. Internetowe promieniowanie tła (*Internet Background Radiation*, a także *Internet Background Noise* – internetowy szum tła). Jest to szum tła wywoływany przede wszystkim przez zagubione pakiety, które zaadresowane zostały do nieistniejących lub zablokowanych adresów IP i portów. Ruch ten generowany jest na ogół przez podmioty rozsyłające spam, a także przez komunikaty generowane przez celowo lub nieświadomie wadliwie skonfigurowane urządzenia sieci, wycieki z sieci prywatnych (intranetów). Część ruchu wytwarzana jest także wskutek aktywności robaków i wirusów internetowych poszukujących nowych ofiar oraz skanowania portów urządzeń. Wielkość takiego szumu wynosi około 5,50 Gbit/s.⁴⁹

Poniżej, w formie zestawienia tabelarycznego dokonano ewaluacji poszczególnych kanałów ukrytego Internetu jako źródeł wywiadu gospodarczego.

⁴⁹ M. Ward, *Tuning in to the background hum of the net*, „BBC News”, 2010.

Tabela 2. Ewaluacja kanałów Ukrytego Internetu dla potrzeb wywiadu gospodarczego

Lp.	Nazwa obszaru Ukrytych Sieci	Subobszary Ukrytych Sieci	Charakterystyka zawartości	Dostęp		Przydatność z punktu widzenia wywiadu gospodarczego
				Aspekt formalny	Aspekt techniczny	
1.	Treści zamieszczone w sieci www lecz niedostępne w wyszukiwarce Google	a. strony www generowane dynamicznie	–	Dostęp legalny.	Stworzenie własnego algorytmu przeszukiwania sieci. Korzystanie z meta-wyszukiwarek, multiwyszukiwarek, katalogów.	Duża – bowiem w tej kategorii znajdują się repozytoria i bazy danych. Czasochłonne i wymagające kompetencji infobrokerskich.
		b. strony zablokowane dla robota Google.	–	Dostęp legalny.	Stworzenie własnego algorytmu przeszukiwania sieci. Korzystanie z meta-wyszukiwarek, multiwyszukiwarek, katalogów.	Nieokreślona – przeszukiwanie stron www konkurencji zablokowanych dla botów wyszukiwarek może potencjalnie przynieść interesujące wyniki. Wymaga kompetencji infobrokerskich oraz średniozaawansowanych informatycznych.
		c. strony bez odnośników do innych stron	–	Dostęp legalny.	Stworzenie własnego algorytmu przeszukiwania sieci. Korzystanie z meta-wyszukiwarek, multiwyszukiwarek, katalogów.	Nieokreślona – uzasadnienie jw.
		d. zasoby wymagające uwierzytelnienia (podanie nazwy użytkownika oraz hasła)	–	Dostęp nieautoryzowany jest nielegalny.	Korzystanie z życzliwości innych użytkowników posiadających dostęp (nielegalne!) lub samodzielna rejestracja i ew. dokonanie opłaty.	Bardzo duża – jest jednak kosztowna, a w przypadku nieautoryzowanego dostępu – nielegalna.

		e. strony napisane w językach innych niż html	–	Dostęp legalny.	Stworzenie własnego algorytmu przeszukiwania sieci. Korzystanie z metawyszukiwarek, multiwyszukiwarek, katalogów.	Nieokreślona – jednak w przypadku stron www podmiotów leżących w sferze naszego zainteresowania może okazać się źródłem wartościowych informacji.
		f. lokalizacja geograficzna użytkownika	–	Nie dotyczy.	Zmiana adresu IP za pomocą specjalnego programu, np. darmowego TunnelBear.	Niewielka – może mieć pewne znaczenie, jeśli przedsiębiorstwo działa na rynku międzynarodowym. Wymaga kompetencji informatycznych (średniozaawansowanych).
		g. historia wcześniejszych wyszukiwań	–	Nie dotyczy.	Unikanie profilowania (m.in. nielogowanie się do Google przy wyszukiwaniu, regularne czyszczenie cache'u przeglądarki internetowej).	Niewielka – może mieć pewne znaczenie, jeśli użytkownik nieprofesjonalnie dokonuje przeszukiwania Internetu. Wymaga kompetencji informatycznych (podstawowych).
2.	Infrastrukturalne domeny najwyższego poziomu	.root	Domena nieznanego przeznaczenia (prawdopodobnie administracyjna).	Dostęp nielegalny.	Odczytanie zawartości za pomocą narzędzi hakerskich.	Żadna – chyba, że przedmiotem naszego zainteresowania jest przedsiębiorstwo utrzymujące domenę root.

Lp.	Nazwa obszaru Ukrytych Sieci	Subobszary Ukrytych Sieci	Charakterystyka zawartości	Dostęp		Przydatność z punktu widzenia wywiadu gospodarczego
				Aspekt formalny	Aspekt techniczny	
3.	Alternatywne systemy nazw domen	OpenNIC	16 domen najwyższego poziomu niedostępnych w Powierzchniowym Internecie.	Dostęp legalny.	Wpis na komputerze użytkownika zmieniający adres domyślnego serwera nazw domen (DNS).	Niewielka – obecnie nie znajduje się tam wiele <i>contentu</i> . Przypuszczalnie jej rola i jej podobnych będzie systematycznie rosła. Zaleca się jej monitorowanie. Wymaga podstawowych umiejętności informatycznych oraz infobrokerskich.
		New.Net	25 domen najwyższego poziomu niedostępnych w Powierzchniowym Internecie.	Dostęp legalny.	Instalacja wtyczki (<i>plug-in</i>) do przeglądarki.	Żadna – alternatywna domena <i>new.net</i> przestała (tymczasowo/stale?) funkcjonować.
		Meshnet/Hyperborea	Alternatywny Internet – Zdecentralizowany i anonimowy	Dostęp legalny.	Instalacja darmowego programu cjdln.	Niewielka – obecnie nie znajduje się tam wiele <i>contentu</i> (choć nie do końca pojęcie to odpowiada charakterystyce tego kanału). Przypuszczalnie jej rola i jej podobnych będzie systematycznie rosła.

	4.	Pseudodomeny najwyższego poziomu	Pseudodomeny utworzone ze „starych” sieci akademickich.	Usługi e-mail, uucp, itp. Na przykład sieci akademickie podłączone jako pseudodomeny .csnet oraz .bitnet. Obecnie nie istnieją.	Penetracja zawartości oznacza włamanie i jest nielegalna.	Za pomocą narzędzi hakierskich, wykorzystania błędów administratorów i użytkowników.	Żadna – chyba, że zależy nam na informacjach pozyskiwanych nielegalną drogą (wówczas duża). Żadna – treści dostępne obecnie przez inne kanały Internetu.
		Pseudodomeny utworzone ze „starych” sieci akademickich.	Pseudodomeny utworzone ze „starych” sieci akademickich.	Tor, Invisible Internet Project (i2p), Freenet. W tych sieciach znajduje się wiele zbiorów, choć duża część z nich łamie prawo lub standardy moralne.	Legalne, choć wiele krajów rozważa penalizację korzystania z nich. Oglądanie i przesyłanie treści się tam znajduje jest karane.	Instalacja specjalnego, darmowego i powszechnie dostępnego w Powierzchniowej Sieci programu umożliwiającego dostęp do takich sieci (np. w przypadku TORa jest to m.in. Vidalia).	Nieokreślona – ma kluczowe znaczenie dla kontrwywiadu przedsiębiorstwa, bowiem tam mogą znaleźć się treści pozyskane odeń drogą nielegalną. Wymaga kompetencji informatycznych i infobrokerskich (średniozaawansowanych).

Lp.	Nazwa obszaru Ukrytych Sieci	Subobszary Ukrytych Sieci	Charakterystyka zawartości	Dostęp		Przydatność z punktu widzenia wywiadu gospodarczego
				Aspekt formalny	Aspekt techniczny	
5.	„Stare” usługi internetowe (Sieć 0.0, Web 0.0)	Usenet (<i>USEr NETwork</i>)	Wielomatemyczne i liczne (blisko 30 tysięcy) grupy dyskusyjne na 100 000 serwerów.	Dostęp legalny.	Część zasobów dostępna na stronach www (bez możliwości aktywnego uczestnictwa). Dostępny także <i>via</i> programy dedykowane, nazywane newsgreaderami (wbudowane na ogół w programy pocztowe, np. Thunderbird.	Duża – choć systematycznie malejąca. Grupy dyskusyjne są ważnym repozytorium danych, a także mogą posłużyć jako miejsce rekrutacji ekspertów.
		Protokół transferu plików (<i>File Transfer Protocol, FTP</i>)	Zróżnicowane treściowo repozytoria cyfrowe. Obszerny. Obecnie w dużej mierze zintegrowany z www.	Dostęp legalny	Obecnie wbudowany we wszystkie przeglądarki www. Dostępny także <i>via</i> programy dedykowane, np. WS FTP.	Nieokreślona – w zależności od przedsiębiorstwa/branży. Wymaga podstawowych umiejętności informatycznych i infobrokerskich.
		Telnet	Zdalny dostęp do komputerów, zbiory danych: bazy, repozytoria. Użycie usługi malejące. Obszar niedostępny przez www.	Dostęp legalny	„Wiersz polecenia” w Windows lub klient Telnetu, np. darmowy program mTelnet.	Nieokreślona – w zależności od przedsiębiorstwa/branży. Wiele baz danych dostępnych jest obecnie wyłącznie <i>via</i> Telnet. Wymaga podstawowych umiejętności informatycznych i infobrokerskich.

		BBS (<i>Bulletin Board System</i>)	System elektronicznych tablic ogłoszeniowych. Odrębny od www.	Dostęp legalny	Na www przykładowe symulacje. Większość istniejących BBS-ów dostępna przez Telnet oraz połączenie wdzwane np. za pomocą Telix.	Nieokreślona – jednak podkreślić należy, że niewiele tu znajdziemy jakichkolwiek treści w porównaniu z powierzchniowym Internetem. dobre, bo omijane na ogół przez zwykłych użytkowników, a także służby dyspozycyjne miejsce, by gromadzić/wymieniać się nielegalnie pozyskanymi treściami. Wymaga podstawowych umiejętności informatycznych i infobrokerskich.
	Gopher	Strony internetowe, twór analogiczny jak www. Zasięg niewielki, utrzymywany przez entuzjastów.	Dostęp legalny	Symulator Gophera <i>via</i> www, odczytujące protokół Gophera przeglądarki internetowej.	Nieokreślona – jednak podkreślić należy, że niewiele tu znajdziemy jakichkolwiek treści w porównaniu z powierzchniowym Internetem. dobre, bo omijane na ogół przez zwykłych użytkowników, a także służby dyspozycyjne miejsce, by gromadzić/wymieniać się nielegalnie pozyskanymi treściami. Wymaga podstawowych umiejętności informatycznych i infobrokerskich.	

Lp.	Nazwa obszaru Ukrytych Sieci	Subobszary Ukrytych Sieci	Charakterystyka zawartości	Dostęp		Przydatność z punktu widzenia wywiadu gospodarczego
				Aspekt formalny	Aspekt techniczny	
6.	Intranety/ ekstranety wydzielone z Internetu	–	Wewnętrzne sieci instytucji państwowych oraz przedsiębiorstw (intranety) lub grup przedsiębiorstw (ekstranety).	Dostęp do tych systemów jest zabroniony osobom nieupoważnionym	Na ogół podłączone do Internetu stale, jednak wymagające uwierzytelnienia w postaci nazwy użytkownika, hasła, a także innych poświadczeń.	Żadna – chyba, że zdecydowano się na szpiegostwo gospodarcze i w sferze naszych zainteresowań leżą treści nielegalne – wówczas ma znaczenie bardzo duże.
7.	Informatyczne systemy zarządzania i sterowania	–	Systemy sterowania produkcją, zarządzaniem, informowaniem i wspomaganie decyzji, logistyką (SCADA, MES, CMMS). Kluczowa jest tak zwana infrastruktura krytyczna, czyli systemy informatyczne	Penetracja tych systemów jest zabroniona	Na ogół nie są podłączone do Internetu stale, dostępne czasowo i przypadkowo (błąd administratora, sabotaż).	Żadna – chyba, że zdecydowano się na szpiegostwo gospodarcze i w sferze naszych zainteresowań leżą treści nielegalne – wówczas ma znaczenie bardzo duże.

			niezbędne do minimalnego funkcjonowania gospodarki i państwa.			
8.	Internetowe promieniowanie tła	-	Aktywność wadliwie skonfigurowanych (celowo lub nie) urządzeń sieciowych oraz szkodliwego oprogramowania	Brak przepisów wskazanych formalno-prawnych	Programy o nazwie „teleskopy sieciowe” (<i>network telescopes</i>).	Niewielka – acz warto monitorować ruch tego typu generowany przez konkurencję i jednocześnie zabezpieczać swój.

Źródło: opracowanie własne.

Źródła danych, informacji i wiedzy w wywiadzie gospodarczym – ujęcie podmiotowe

W ujęciu podmiotowym najistotniejsze źródła wywiadu gospodarczego można sklasyfikować do czterech następujących grup: i. instytucji państwowych lub z udziałem Skarbu Państwa (I sektora), ii. podmiotów komercyjnych (II sektora), iii. organizacji *non-profit* (NGO's, III sektora), iv. Podmioty indywidualne (jednostki i grupy).

Instytucje państwowe lub z udziałem Skarbu Państwa (I sektor)

Są to zwykle instytucje centralne, bądź spółki Skarbu Państwa. Podstawą ich istnienia są uregulowania prawne na poziomie ustaw lub rozporządzeń właściwych organów centralnych. Podmioty te można podzielić na instytucje analityczno-doradcze i typowo badawcze (jednostki badawczo-rozwojowe). Poniżej znajduje się przegląd najważniejszych z tych podmiotów⁵⁰.

Polska Agencja Informacji i Inwestycji Zagranicznych (PAIiZ) (powstała w 2003 roku z połączenia dwóch podmiotów Państwowej Agencji Inwestycji Zagranicznych oraz Polskiej Agencji Informacyjnej). Jest to podmiot rządowy podległy Ministrowi Gospodarki. Głównym zadaniem PAIiZ jest obsługa przedsiębiorców zagranicznych, jednak w skład obowiązków agencji wchodzi także działalność analityczna i publikacyjna – agencja dostarcza charakterystyk ogólnych i sektorowych polskiej gospodarki, zarówno w postaci opracowań (raportów, publikacji), jak też w postaci bazodanowej (zestawienia w arkuszach kalkulacyjnych)⁵¹.

Analogiczne, wyspecjalizowane instytucje posiadają także inne państwa. Również oferują one wsparcie minimum w postaci podstawowych informacji o lokalnym rynku lub wskazanym rodzimym podmiocie gospodarczym. Na przykład:

- Austria – Advantage Austria (*Außenwirtschaft Austria, Aussenwirtschaft Österreich*)⁵²,

⁵⁰ Główny Urząd Statystyczny został scharakteryzowany w dziale poprzednim i tu nie jest omawiany.

⁵¹ Materiały dostępne na stronie: PAIiZ, <http://www.paiz.gov.pl/pl>, dostęp: sierpień 2016.

⁵² Aussenwirtschaft Österreich, <https://www.wko.at/Content.Node/service/Aussenwirtschaft/Aussenwirtschaft---Channelstartseite.html>, dostęp: sierpień 2016.

- Czechy – CzechTrade Czeska Agencja Wspierania Handlu (*Česká agentura na podporu obchodu*)⁵³,
- Francja – Business France (*Ubifrance*)⁵⁴,
- Japonia – Japońska Organizacja Handlu Zagranicznego (*Japan External Trade Organization, JETRO*)⁵⁵,
- Hiszpania – Hiszpański Instytut Handlu Zagranicznego (*Instituto Español de Comercio Exterior, ICEX*)⁵⁶,
- Korea Południowa – (Koreańska Agencja Promocji Handlu i Inwestycji (Korea Trade-Investment Promotion Agency – KOTRA)⁵⁷,
- Niemcy – Niemieckie Towarzystwo Handlu Zagranicznego i Promocji Inwestycji (*Germany Trade and Invest, Gesellschaft für Außenwirtschaft und Standortmarketing mbH – gta*)⁵⁸,
- Stany Zjednoczone – Służba Handlowa Stanów Zjednoczonych (*United States Commercial Service*)⁵⁹,
- Szwajcaria – Szwajcarskie Biuro Rozwoju Handlu, (*Osec Business Network Switzerland, Office suisse d'expansion commerciale, OSEC*)⁶⁰,
- Szwecja – Business Sweden (*Sveriges Exportråd*)⁶¹,
- Wielka Brytania – Handel i Inwestycje Zjednoczonego Królestwa, (*UK Trade & Investment*)⁶²,
- Włochy – Włoski Instytut Handlu Zagranicznego (*Istituto nazionale per il Commercio Estero, ICE*)⁶³.

Większość z wymienionych instytucji posiada swoje przedstawicielstwa/biura regionalne w Polsce, na ogół ulokowane przy ambasadach

⁵³ Czech Trade, <http://www.czechtrade.cz/>, <http://www.czechtradeoffices.com/>, dostęp: sierpień 2016.

⁵⁴ Ubifrance, <http://en.businessfrance.fr/>, dostęp: sierpień 2016.

⁵⁵ JETRO, <https://www.jetro.go.jp/>, <https://www.jetro.go.jp/poland/>, dostęp: sierpień 2016.

⁵⁶ Instituto Español de Comercio Exterior, <http://www.icex.es/icex/es/index.html>, dostęp: sierpień 2016.

⁵⁷ KOTRA, <http://www.kotra.pl/frontMain.do?method=getMainLst>, dostęp: sierpień 2016.

⁵⁸ Gesellschaft für Außenwirtschaft und Standortmarketing mbH – gta, <http://www.gtai.de/GTAI/Navigation/EN/welcome.html#invest>, dostęp: sierpień 2016.

⁵⁹ U.S. Commercial Service, w: <http://www.trade.gov/cs/>, dostęp: sierpień 2016.

⁶⁰ Osec Business Network Switzerland, <http://www.s-ge.com/en>, dostęp: sierpień 2016.

⁶¹ Sveriges Exportråd, <http://www.business-sweden.se/en/Invest/>, dostęp: sierpień 2016.

⁶² UK Trade & Investment, <https://www.gov.uk/government/organisations/uk-trade-investment>, dostęp: sierpień 2016.

⁶³ Istituto nazionale per il Commercio Estero, <http://www.ice.gov.it/>, <http://www.ital-trade.com/>, dostęp: sierpień 2016.

swoich krajów, zaś ich usługi, w szczególności informacyjne i doradcze mają charakter niekomercyjny, instytucje te działają na zasadach *non-profit*. Działalność tych podmiotów ma jednak różny zakres, za szczególnie silne globalnie uważa się instytucje USA, Japonii, Korei Południowej oraz Hongkongu.

Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP), jest to jedna z instytucji centralnych, podlega bezpośrednio Ministrowi Rozwoju. Jest autorem licznych studiów i analiz sektorowych i branżowych oraz ewaluacji, dostępnych nieodpłatnie, prowadzi również badania rynku, jak Panel Polskich Przedsiębiorstw. Udostępniany materiał ma charakter wysoko przetworzony, zbiorczych zestawień, głównie w formie opisowej, a także ilościowej prezentacji⁶⁴.

Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych (KUKE) – nie jest to instytucja publiczna, lecz spółka z udziałem Skarbu Państwa. Co prawda specjalizuje się w działalności faktoringowej, jednak prowadzi monitoring podmiotów gospodarczych na własne potrzeby, niektóre informacje udostępnia, m.in. prognozy eksportu, informacje o upadłości firm, analizy branż eksportowych, sytuację finansową branż⁶⁵.

Do instytucji I sektora, które mogą odegrać istotną rolę w wywiadzie gospodarczym włączymy również jednostki samorządu terytorialnego różnego szczebla – udzielające niektórych informacji na mocy Ustawy o dostępie do informacji publicznej.

Jednostki badawczo-rozwojowe (w tym o specjalnym statusie, tzw. „państwowe instytuty badawcze”). Są one nadzorowane przez właściwe ministerstwa, działają na mocy ustaw i rozporządzeń, finansowane są z budżetu państwa. Pozyskiwane przez nie zasoby informacyjne udostępniane są bezpłatnie. Zasoby te charakteryzują się wysokim stopniem przetworzenia, podawane są w formie zbiorczych opracowań. Dotarcie do szczegółowych danych wymaga nawiązania osobistych kontaktów z pracującymi dla jednostek badaczami. Nie jest to na ogół informacja dotycząca poszczególnych podmiotów rynkowych, lecz pewnych całości: sekcji, działów, grup lub klas gospodarki, względnie innych podziałów socjoekonomicznych (terytorialnych, wskaźników finansowych, zatrudnienia, etc.). Do kluczowych z punktu widzenia prowadzenia wywiadu gospodarczego polskich instytucji zaliczamy:

⁶⁴ Materiały dostępne na stronie: PARP, <http://badania.parp.gov.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁶⁵ Korporacja Ubezpieczeń Kredytów Eksportowych S.A., <http://www.kuke.com.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur (IBRKK) – prowadzący działalność analityczną i wydawniczą (opracowania zwarte, w tym publikowane w seriach, periodyki, informatory oraz raporty roczne), a także wykazujący aktywność prognostyczną⁶⁶.

Instytut Nauk Ekonomicznych Polskiej Akademii Nauk – podejmuje szeroką działalność naukową, w tym z zakresu teorii ekonomii, jednak wśród dorobku jego pracowników odnajdujemy liczne zarówno aktualne, jak i historyczne opracowania w zakresie analiz, prognoz i studiów strategicznych, dotyczących gospodarki polskiej, światowej i integracji europejskiej z uwzględnieniem ich wpływu na rozwój gospodarki Polski. Dostęp do materiałów przez stronę www, lecz przede wszystkim przez biblioteki (prace wydawane w formie klasycznych, drukowanych publikacji w formie zwartej lub w czasopismach naukowych)⁶⁷.

Instytut Europy Środkowo-Wschodniej – skupia się głównie na zagadnieniach politologicznych i historycznych, aczkolwiek tematyka gospodarcza jest również obecna w jego dorobku. Aktywny głównie przez działalność publicystyczną⁶⁸.

Instytut Bałtycki. Stowarzyszenie Naukowo-Badawcze w Gdańsku – skupiony na stosunkach gospodarczych w rejonie basenu Morza Bałtyckiego (głównie Niemiec i Skandynawii)⁶⁹.

Instytut Zachodni im. Zygmunta Wojciechowskiego – w sferze jego działalności badawczej i analitycznej leżą procesy społeczne, polityczne i gospodarcze w zakresie stosunków polsko-niemieckich, przedmiotem zainteresowań są również same Niemcy (zarówno w perspektywie wewnętrznej, jak i międzynarodowej). Instytut przygotowuje analizy, ekspertyzy oraz studia prognostyczne⁷⁰.

Źródłem pomocniczym wywiadu gospodarczego mogą stać się również inne, dostępne **archiwa** zarówno analogowe, jak też cyfrowe, głównie tworzone przez instytucje państwa. Są to Archiwum Państwowe wraz z jego licznymi lokalnymi oddziałami⁷¹, archiwa instytucji centralnych

⁶⁶ Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, <http://ibrkk.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁶⁷ Instytut Nauk Ekonomicznych PAN, <http://www.inepan.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁶⁸ IEŚW, <http://www.iesw.lublin.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁶⁹ Podmiot stowarzyszony z Instytutem Politologii Uniwersytetu Gdańskiego. Tam należy szukać kontaktu: <http://wns.ug.edu.pl/>, dostęp: sierpień 2016. Przewodniczącym Rady Instytutu jest Andrzej Gąsiorowski (UG).

⁷⁰ Instytut Zachodni, <http://www.iz.poznan.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁷¹ Lista archiwów państwowych: <https://www.archiwa.gov.pl/pl/archiwa-pa%C5%84stwowo-we/43-archiwa-pa%C5%84stwowo>, dostęp: sierpień 2016.

(Archiwum Sejmowe, Archiwum Senatu, Archiwum Rady Ministrów, Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, Archiwa Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwum Akt Nowych, Archiwum Główne Akt Dawnych, Narodowe Archiwum Cyfrowe, a także systemy baz danych: SEZAM, IZA, ELA, Archiwa lokalne (w tym muzealne), inne archiwa ustanowione ustawą o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (ustawa z dnia 14 lipca 1983 r., Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 ze zm.)

Niedocenianym podmiotem odgrywającym rolę w wywiadzie gospodarczym są państwowe i prywatne uniwersytety i inne uczelnie wyższe. Źródłem danych są przede wszystkim prace naukowe, ale także prace promocyjne pisane przez studentów różnych stopni studiów (licencjackich/inżynierskich, magisterskich, doktorskich). W coraz większym stopniu zasoby te podlegają digitalizacji – na przykład prace dyplomowe dostępne są *online* poprzez Archiwum Prac Dyplomowych prowadzone przez każdą uczelnię oraz na poziomie ogólnopolskim przez Internetowy System Antyplagiatowy (plagiat.pl).

Podmioty komercyjne (II sektor)

Następujące typy podmiotów nastawionych na zysk stanowią źródła wywiadu gospodarczego:

1. Biura informacji gospodarczej (BIG)
2. Wywiadownie gospodarcze
3. Agencje badawcze prowadzące badania opinii, rynku i marketingowe
4. Firmy monitorujące media
5. Firmy infobrokerskie
6. Firmy detektywistyczne
7. Firmy ubezpieczeniowe, konsultingowe, domy mediowe i in.

1. **Biura Informacji Gospodarczej (BIG)** – działające pod nadzorem Ministerstwa Rozwoju podmioty gospodarcze gromadzące i przetwarzające informacje o nierzetelnych dłużnikach. Nie istnieje w Polsce jeden centralny rejestr, obecnie działa pięć takich podmiotów: BIG InfoMonitor⁷², Krajowy Rejestr Długów BIG⁷³, Rejestr Dłużników ERIF BIG⁷⁴, Krajowe Biuro Informacji Gospodarczej (KBIG)⁷⁵ oraz wyspecjalizowana

⁷² BIG InfoMonitor, <http://www.infomonitor.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁷³ KR D BIG, <http://krd.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁷⁴ RD ERIF BIG, <https://erif.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁷⁵ KBIG, <https://www.kbig.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

Krajowa Informacja Długów Telekomunikacyjnych (KIDT)⁷⁶. Świadczone usługi są odpłatne, w BIG-ach figurują zarówno podmioty prawne, jak i fizyczne. Przedsiębiorców można sprawdzać bez ograniczeń, konsumentów – wyłącznie za ich pisemną zgodą. Pokrewnym, acz nietożsamym podmiotem jest BIK – Biuro Informacji Kredytowej⁷⁷ założone przez Związek Banków Polskich informujące o historii kredytowej klientów banków i innych, w tym pozabankowych instytucji pożyczkowych.

2. **Wywiadownie gospodarcze** to profesjonalne firmy specjalizujące się w dostarczaniu informacji o podmiotach gospodarczych podmiotów gospodarczych. Przedmiotowy zakres działań takich podmiotów obejmuje gromadzenie i udostępnianie następujących typów informacji: danych z państwowych i samorządowych ewidencji i rejestrów, cenzusowe badania własne (w formie ankiet lub wywiadów telefonicznych z przedsiębiorcami) oraz sformalizowaną i systematyczną kwerendę danych medialnych, w tym internetowych. Wywiadownia gospodarcza dostarczy swoje portfolio danego podmiotu gospodarczego lub sektora (dane teleadresowe podmiotu, dane rejestrowe, historię przedsiębiorstwa, przedmiot działalności, udział w rynku, kluczowi klienci, najważniejsi dostawcy, informacje o podmiotach zależnych oraz ogólnodostępne o powiązaniach kapitałowych i osobowych, kapitał, nieruchomości, zatrudnienie, sprawozdania finansowe, w tym wolumen importu i eksportu, inwestycje, prognozy, zmiany kapitałowe i strukturalne, szacunki wypłacalności, dynamika płatności, ewentualne postępowania windykacyjne, a także analizy wyników finansowych podmiotu na tle sektora). Są to wszystko jawne dane źródłowe, jednak zebrane w jednym miejscu, przetworzone i wystandaryzowane. Można jednak zamówić w wywiadowni usługę, którą eufemistycznie nazywa się „raportem weryfikacyjnym”, posiadającym niektóre cechy raportu detektywistycznego. Wśród wielkich wywiadowni gospodarczych wymieniane są Bisnode, Creditreform, Crif, Dun & Bradstreet oraz Compass. Bisnode Polska jest częścią szwedzkiej spółki posiadającej swoje przedstawicielstwa w 19 krajach europejskich. Oferuje między innymi bazy danych firm online, konsumenckie bazy danych (b2c), selekcyjne bazy danych (b2b) podmiotów polskich (posiada w swoich bazach dane o blisko 4 milionach aktywnych, polskich podmiotów gospodarczych), a także zagranicznych. W skład ofert wchodzi również usługi o charakterze doradczym. **Creditform** jest jedną z największych wywiadowni

⁷⁶ KIDT, <http://www.kidt.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁷⁷ BIK, <https://www.bik.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

gospodarczych na świecie⁷⁸. Oferuje bazy danych polskich i zagranicznych podmiotów gospodarczych, oceny wiarygodności płatniczej, a także usługę indywidualnej i masowej windykacji, a także usługi szkoleniowe. **Kompass International** specjalizuje się w informacji biznesowej o firmach, działa w 66 krajach świata, zgromadził informacje o ponad 5 mln firm *business to business* (b2b). Należy do tej samej grupy finansowej co firma Coface, zaś właścicielem całej grupy jest Bank Natixis. Bazy danych można zakupić, jak również uzyskać dostęp do platformy bazodanowej Easy Business (5 mln podmiotów). Przedsiębiorstwo prowadzi również działalność promocyjną. Istnieje od 1944 roku, zaś polski oddział Kompass utworzono w połowie lat dziewięćdziesiątych.

3. **Firmy badawcze** (w rozumieniu badań opinii, rynku i marketingowych) to wyspecjalizowane podmioty podejmujące tak zwane badania terenowe i posiadające stosowną do tego celu strukturę (zespół ankietatorów i koordynatorów, analityków, metodologów, kierowników projektów oraz infrastrukturę techniczną, to jest wspomagające oprogramowanie badawcze i analityczne). Produkty informacyjne dostarczane przez tego typu podmioty mogą być bardzo zróżnicowane: można uzyskać zarówno tak zwaną miękką wiedzę (opinie), jak też twardą (spisywanie z faktur). Badania tego typu mogą mieć charakter ilościowy lub jakościowy. W pierwszym przypadku uzyskamy zbiorcze zestawienia analityczne dotyczące wybranej populacji generalnej, w drugim możliwe jest uzyskanie studiów przypadków poszczególnych, wskazanych przez nas przedsiębiorstw. Dedykowane badania tego typu to wydatek rządu kilkunastu a nawet kilkudziesięciu tysięcy złotych. Tańszą opcją jest skorzystanie z tak zwanych badań omnibusowych polegających na dołączaniu do ogólnej puli pytań, na które odpowiedzi chce się uzyskać. Ta opcja jednak ma wady następujące – nie decydujemy o dokładnym terminie uruchomienia i zakończenia badania, a także badana jest grupa podmiotów, które niekoniecznie muszą odpowiadać naszym potrzebom. Na rynku polskim funkcjonują liczne tego rodzaju firmy – od dużych sieciowych, międzynarodowych podmiotów, do niewielkich, często nawet jednoosobowych form działalności gospodarczej. Istnieją również swoiste specjalizacje agencji zarówno co do badanych podmiotów, jak również oferowanych metod badań, co umożliwia wybranie optymalnego do wykonania danego zadania podmiotu. Na przykład Centrum Badań Marketingowych Indicator specjalizuje się w badaniach rynku telekomunikacyjnego i IT oraz

⁷⁸ Creditreform, <http://www.creditreform.de/index.html>, <http://www.creditreform.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

finansowego, a także wykonuje badania na potrzeby akademickie. Oprócz klasycznych metod ilościowych i jakościowych, rozwija internetowe oraz neurobiologiczne techniki badawcze. Do największych działających na rodzimym rynku firm badawczych należą (klasyfikacja na podstawie zadeklarowanego w 2015 roku obrotu): Grupa Nielsen, Millward Brown, GfK Polonia, TNS Polska, IPSOS, PBS, Grupa IQS, ARC Rynek i Opinia, Sequence HC Partners, 4P Research Mix, ABR Sesta, Fundacja CBOS, IRCenter⁷⁹.

4. **Firmy monitorujące media** specjalizują się w profesjonalnym gromadzeniu, przetwarzaniu i sprzedaży *contentu* mediów zarówno tradycyjnych (prasa, radio, telewizja), jak również tzw. Nowych (Internet). W skład oferty wchodzi również analizy. Dostęp do wykupionej zawartości odbywa się poprzez dedykowane do tego celu oprogramowanie dostępne *online*. Na polskim rynku funkcjonują następujące przedsiębiorstwa o tym profilu: Instytut Monitorowania Mediów⁸⁰, Newspoint⁸¹, Newton Media⁸², Press Service Monitoring Mediów⁸³ oraz SentiOne⁸⁴. Ich cechą wspólną jest zbieranie informacji nie tylko z domeny publicznej, ale jej długotrwałe przechowywanie. Informacje, które mogły już zostać wycofane z obiegu są przedmiotem ich usług.

5. **Firmy infobrokerskie**⁸⁵. Pierwsze przedsięwzięcia tego typu podejmowane były w Stanach Zjednoczonych już ponad pół wieku temu⁸⁶. W Polsce rynek usług infobrokerskich rozwija się zaledwie początku XXI wieku⁸⁷. Rynek infobrokerski obecnie dynamicznie się rozwija, szczególnie w Stanach Zjednoczonych oraz Europie Zachodniej. W Polsce funkcjonuje obecnie kilkadziesiąt tego typu podmiotów. Najstarsza

⁷⁹ „Badania Marketingowe. Rocznik Polskiego Towarzystwa Badaczy Rynku i Opinii”, 2016/17, edycja XXI, s. 28.

⁸⁰ IMM, <http://www.imm.com.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁸¹ NewsPoint, <http://www.newspoint.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁸² Newton Media, <http://www.newtonmedia.pl/pl>, dostęp: sierpień 2016.

⁸³ Press Service Monitoring Mediów, <http://psmm.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁸⁴ SentiOne, <https://sentione.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁸⁵ W pierwszej kolejności należałoby wyjaśnić pochodzenie i znaczenie pojęcia „infobrokering”, „infobroker”. Rozwój społeczeństwa informacyjnego wymusił stworzenie profesji polegającej na wyszukiwaniu danych oraz informacji i w drodze ich selekcji dokonywania akredytacji i przekształcania w wiedzę. Innymi słowy broker informacji lub infobroker to pośrednik pomiędzy informacją a klientem, który tej informacji potrzebuje. Infobroker zatem to pośrednik informacji.

⁸⁶ Z. P. Szkutnik, *Infobroker jako profesja – standardy zawodowe i etyczne*, [w:] *Infobroker – informacje z sieci*, Warszawa 2006, s. 5–38.

⁸⁷ *Zawód infobroker*, <http://www.infobrokerska.pl/publikacje/infobroker/>.

firma infobrokerska w Polsce została założona przez Janusza Żurka w 1997 roku niedaleko Pszczyny na Śląsku, kolejną była powstała we Wrocławiu w 1999 roku firma *Fabryka Informacji. Agencja infobrokerska*. Obecnie są to na ogół podmioty wieloosobowe, rzadziej indywidualna działalność gospodarcza. Zasadniczą różnicą pomiędzy wywiadownią gospodarczą, a infobrokerem jest zakres zdobywanym informacji. Wywiadownie gospodarcze dostarczają dane o przedsiębiorstwach, zaś infobroker gotów jest dostarczyć informacje o dowolnie wskazanym mu przedmiocie lub podmiocie⁸⁸. Infobrokerzy, podobnie jak inni profesjonalści zrzeszeni są stowarzyszeniach branżowych. W Polsce jest to Stowarzyszenie Profesjonalistów Informacji. Analogiczne podmioty istnieją na całym świecie, co umożliwia poszukiwanie lokalnego infobrokera w dowolnym kraju świata⁸⁹. Najbardziej popularne usługi infobrokerskie w Polsce to tworzenie i udostępnianie baz danych, raporty, analizy, wyszukiwanie informacji, wywiad gospodarczy/polityczny, monitoring, doradztwo, badania rynkowe, weryfikacja danych, e-marketing, bibliografie, sprawozdania finansowe, szkolenia, niszczenie informacji⁹⁰. Czas realizacji zamówienia przedstawia się następująco: proste zlecenie – 24 godziny, wykonanie spisu bibliograficznego – około 3 dni, zebranie materiałów na ogólnie dostępny temat: około 8 dni, analiza rynku – do 2 tygodni, baza teleadresowa – 2 tygodnie, wyszukiwanie lub weryfikacja kontaktów: 6–8 tygodni. Z ofert brokerów informacji korzystają lekarze, menadżerowie, działy marketingu, przedsiębiorcy, naukowcy, politycy i decydenci. W ofercie infobrokerskiej znajdują się usługi różnego rodzaju. Można je podzielić na następujące grupy: wyszukiwanie i pozyskiwanie informacji na zlecenie (*research*), tworzenie raportów i analiz (*reports*), budowa baz danych (*databases*). Jednym z takich podmiotów jest **InfoProf** (właściciel Krystyna Janina Wal). Firma specjalizuje się w: audytach bezpieczeństwa

⁸⁸ T. Frontczak, *Marketing internetowy w wyszukiwarkach*, Gliwice 2006.

⁸⁹ Na przykład w Niemczech jest to Stowarzyszenie Informacji Naukowej i Praktyki Działalności Informacyjnej (*Deutsche Gesellschaft für Informationswissenschaft und Informationspraxis*), w Finlandii – Fińskie Towarzystwo Usług Informacyjnych (*Finland Tietopalveluseura – The Finnish Society for Information Services*), a w Szwecji – Szwedzkie Stowarzyszenie Profesjonalistów Informacji (*Svensk forening för informationsspecialister – The Swedish Association of Information Specialists*). Istnieje również ogólnoeuropejska nadbudowa ww. stowarzyszeń: Europejskie Stowarzyszenie Usług Informacyjnych (*The European Association of Information Services*).

⁹⁰ K. Nioziół, *Infobrokering w Polsce – wyniki badań w środowisku praktyków zawodu*, http://www.ptin.org.pl/pelne_teksty/2010_4.pdf, dostęp: sierpień 2016. S. Cisek, *Infobrokerstwo w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, w: <http://ptin.org.pl/konferencje/9forum/repoz/cisek.pdf>, dostęp: sierpień 2016.

informacji, tworzeniu i wdrażaniu firmowych polityk bezpieczeństwa, audytach informatycznych, poradnictwie w zakresie doboru oprogramowania ochronnego, szkoleniach podnoszących poziom świadomości zagrożeń. Działanie infobrokera obejmuje: analizę zlecenia, tworzenie słowników kluczowych fraz, dobór źródeł wyszukiwania, potwierdzenie wiarygodności źródeł, zebranie danych, ostateczną weryfikację danych, przygotowanie raportu, bazy danych. **Agencja Infobrokerska Yaspert – profesjonalne usługi informacyjne** (Barbara Jaszczyńska). Agencja świadczy usługi w zakresie kompletowania i opracowania informacji na indywidualne zamówienie. Zakres usług obejmuje informacje gospodarcze, techniczne, naukowe, faktograficzne oraz realizację monitoringu informacji. W zakres usług wchodzi: informacja biznesowa, informacja naukowa i naukowo-techniczna, usługi dla autorów, usługi monitoringu informacji.

6. **Firmy detektywistyczne** to podmioty działające na podstawie i w zakresie Ustawy o usługach detektywistycznych z dnia 6 lipca 2001 roku. Działalność detektywistyczna polega na uzyskiwaniu, przetwarzaniu i przekazywaniu informacji o osobach, przedmiotach i zdarzeniach, realizowane na podstawie umowy zawartej ze zleceniodawcą, w formach i w zakresie niezastrzeżonych dla organów i instytucji państwowych. O ile pracę infobrokerską określilibyśmy jako czynności związane z analogowymi i cyfrowymi źródłami danych, o tyle istotnym źródłem informacji dla detektywa są głównie (lecz nie wyłącznie) – ludzie. Również cel taki zabiegów jest najczęściej ściśle określony – usługa detektywistyczna polega na zbieraniu informacji niezbędnych w przyszłych czynnościach procesowych (a więc konieczna jest nie tylko specyficzna jej treść, ale również forma – zebrane informacje winny mieć status dowodów w sprawie). Typowy obszar świadczonych przez detektywa usług to: obserwacja osób, ustalenia adresowe oraz wywiad środowiskowy, poszukiwanie osób lub mienia oraz ustalenia majątkowe, sprawy rozwodowe, spadkowe, karne, gospodarcze, wykrywanie podsłuchów i informatyka śledcza, a także wywiad gospodarczy.

7. **Firmy ubezpieczeniowe, konsultingowe, domy mediowe**⁹¹ i in. Istotną rolę w pozyskiwaniu informacji gospodarczych odgrywają również takie podmioty usługowe jak firmy ubezpieczeniowe i banki (specjalizujące się w weryfikacji zdolności kredytowej i ogólnej kondycji finansowej usługobiorcy), firmy konsultingowe (niekorzystające z usług ww. podmio-

⁹¹ Do domów mediowych (czasem: medialnych) należą na przykład takie podmioty jak: Omnicom, WPP, Havas czy Interpublic Group.

tów) oraz domy mediowe (których co prawda głównym celem działań jest prowadzenie kampanii marketingowych/promocyjnych/wizerunkowych, jednak na ogół posiadających informacje na temat aspektów kondycji przedsiębiorstwa (w tym wizerunkowych) lub możliwości ich pozyskania.

Podmioty non-profit (NGO's, III sektor – fundacje i stowarzyszenia)

Szczególnymi podmiotami dysponującymi danymi, informacjami i wiedzą są podmioty trzeciego sektora⁹², w szczególności samorządu gospodarczego, ale także innych stowarzyszeń oraz fundacji krajowych i zagranicznych.

Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych – Fundacja Naukowa (CASE) – organizacja non-profit podejmująca niezależne badania i analizy, popularyzowanie wiedzy ekonomicznej, doradztwo. Są to opracowania wysoko profesjonalne, ilościowe, ekonometryczne⁹³.

Stowarzyszenia tego typu dają się odnaleźć w dowolnym kraju czy regionie, istnieje na przykład **National Bureau of Economic Research (NBER)**⁹⁴, o tyle interesująca, że specjalizuje się w badaniach empirycznych i opracowywanych na ich podstawie twardych ilościowych wskaźnikach oraz Środkowoeuropejska **Uniwersytecka Sieć Badań nad Przedsiębiorczością i Edukacją Przedsiębiorczości (*Entrepreneurship Research and Education Network of Central European Universities, ERENET*)** organizacja pozarządowa ogniskująca się na edukacji i analizach ekonomicznych.

Źródłem relewantnych informacji rynkowych i technologicznych mogą być również branżowe stowarzyszenia. W dziedzinie ekonomii będą to **Polskie Towarzystwo Ekonomiczne (PTE)** oraz **Towarzystwo Ekonomistów Polskich (TEP)**. W mniejszym stopniu skupiają się oni na wytwarzaniu wiedzy (choć na uwagę zasługuje inicjatywa monitorowania procesów legislacyjnych podjęta przez TEP), w większym stopniu podejmują działalność seminaryjną, integracyjną; przede wszystkim mogą stanowić źródło wiedzy eksperckiej. Podobne instytucje można odszukać w krajach całego świata. Na uwagę zasługuje na przykład **Amerykańskie Towarzystwo Ekonomiczne (*American Economic Association, AEA*)** zrzeszające licznych noblistów, a także biznesmenów i wydające presti-

⁹² Trzeci sektor definiuje się jako takie organizacje, które działają na zasadach dobrowolności oraz *non-profit*, nie są więc organizacjami sektora I – rządowymi (niedobrowolnymi), ani sektora II (nastawionymi na zysk).

⁹³ CASE, <http://www.case-research.eu/pl/>, <http://www.case-research.eu/en/>, dostęp: sierpień 2016.

⁹⁴ NBER, <http://www.nber.org/>, dostęp: sierpień 2016.

żowe czasopisma naukowe – „American Economic Review”, „Journal of Economic Literature”, „Journal of Economic Perspectives”⁹⁵.

Krajowa Izba Gospodarcza. Jednym ze statutowych zadań KIG jest gromadzenie i rozpowszechnianie informacji dotyczących funkcjonowania podmiotów gospodarczych w kraju i za granicą oraz współpracy kooperacyjnej, zaopatrzeniowej i organizacyjno-finansowej. Prowadzi Fundację „Instytut Badań nad Demokracją i Przedsiębiorstwem Prywatnym”. Udziela informacji w zakresie poszukiwania partnerów krajowych i zagranicznych, w ograniczonym stopniu nadaje się do uzyskania informacji, w szczególności o zagranicznych podmiotach gospodarczych, jest także źródłem raportów branżowych (np. z dziedziny energetyki i telekomunikacji). Szczególnym produktem KIG jest Baza Wiedzy o Nowych Technologiach, obecnie przekształcona w Platformę Transferu Technologii⁹⁶, udostępniająca następujące zasoby: baza dawców technologii, baza biorców technologii, baza ekspertów. KIG prowadzi również ogólnopolską bazę ogłoszeń branżowych, która umożliwia uzupełnienie wiedzy na temat branży⁹⁷.

Istotną rolę w wywiadzie gospodarczym odgrywać mogą podmioty samorządu gospodarczego – **izby gospodarcze**⁹⁸, **izby handlowe** oraz **izby bilateralne**, a także inne **stowarzyszenia branżowe** lub skupiające pewne grupy na zasadzie wspólnych zainteresowań, a także **związki zawodowe** i **organizacje pracodawców**.

Osobowe źródła informacji

W nomenklaturze rodzimej ten obszar działań nazywamy pracą operacyjną, a w amerykańskiej i NATO najbliższą kategorią nazewniczą pracy wywiadowczej jest akronim HUMINT (*Human Intelligence*). Praca ze źródłami osobowymi pozostaje najważniejszym obok Internetu źródłem wywiadu gospodarczego⁹⁹, jednakże pozostaje ona wątpliwa pod

⁹⁵ American Economic Association, <https://www.aeaweb.org/>, dostęp: sierpień 2016.

⁹⁶ Platforma Transferu Technologii, <http://ptt.arp.pl/>, dostęp: sierpień 2016.

⁹⁷ Baza ogłoszeń branżowych, http://www.kignet.pl/pl/baza_ogloszen_branzowych/index.html, dostęp: sierpień 2016.

⁹⁸ Zwróćmy uwagę, iż w polskim ustawodawstwie izby gospodarcze nie mają charakteru samorządowego, są wyłącznie organami reprezentacyjnymi i lobbującymi wobec władz państwowych, a także popularyzatorem zasad etycznych danej branży.

⁹⁹ M. Kwiecieński, K. Pasella, *Inżynieria wywiadu elektronicznego – podstawowe koncepcje, procesy, narzędzia, efektywność*, http://www.int-cint.pl/out_data/m.pdf, dostęp: sierpień 2016, s. 2, 10.

względem etycznym i bywa zaliczana do „szarego wywiadu”¹⁰⁰, a więc działań pozostających na granicy szpiegostwa przemysłowego. Pozyskiwanie danych z tych źródeł klasyfikowane jest dwojako – do klasycznego wywiadu gospodarczego, utożsamianego z „białym wywiadem” lub do „szarego wywiadu” działalności na granicy etyki (a nawet na granicy prawa, gdy nakłaniamy podstępem pracownika, związanego klauzulą poufności do ujawnienia pewnych treści). Źródłem osobowym mogą być następujące kategorie osób: eksperci, hobbyści i amatorzy, aktualnie pracownicy, byli pracownicy, pracownicy konkurencji, zleceniodawcy i wykonawcy oraz partnerzy, a także osoby w inny sposób związane z przedsiębiorstwem (np. zamieszkałe w pobliżu lub konsumenci produktów przedsiębiorstwa). Pozyskiwanie informacji stanowi konglomerat sztuki i nauki¹⁰¹, jednak ogólnie wskazuje się na istotny element wykorzystania **psychotechnik i socjotechnik**.

Do tych pierwszych zaliczamy sześć opracowanych i doskonale rozpoznawanych w psychologii zabiegów:

- Reguła wzajemności – otrzymujący dar czuje się zobowiązany, należy zakładać, że będzie dążył do równowagi pragnąc się odplacić,
- Reguła zaangażowania i konsekwencji – stanowiąca podstawę trudnej zmiany raz już wykształconej postawy wobec jakiegoś zjawiska, przedmiotu, czy osoby,
- Reguła społecznego dowodu słuszności (a także pluralistycznej ignorancji, *pluralistic ingorance*) – opinia większości (grupy) stanowi kompas dla jednostki (*vide*: słynny eksperyment Salomona Asha), większość ludzi jest naturalnymi konformistami,
- Reguła sympatii – głosząca, iż osoby znane i lubiane wywierają wpływ silniejszy niż osoby obce,
- Reguła autorytetu – stanowisko lub wiedza jest naturalnym źródłem władzy i posłuszeństwa,
- Reguła niedostępności – większą wartość jesteśmy skłonni przypisywać przedmiotom, zjawiskom i możliwościom, które są trudno dostępne, rzadkie lub unikatowe.

Z kolei socjotechnika to działania z wykorzystaniem struktur grupy lub odnoszące się do społecznego układu istnienia i funkcjonowania jednostki. Zaliczamy tu między innymi perswazję, manipulację i sterowa-

¹⁰⁰ *Techniki wywiadowcze – wywiad biały, szary i czarny*, <http://rynekinformacji.pl/techniki-wywiadowcze-bialy-czarny-szary-wywiad-detektyw-zdobywa-informacje/>, dostęp: sierpień 2016.

¹⁰¹ Patrz na przykład obszerne opracowanie: W. Pasko-Porys, *Przesłuchiwanie i wywiad. Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2007.

nie, a także słynne cztery „dyrektywy socjotechniczne” Marka K. Mlickiego: metodę tworzenia sytuacji deprywacyjnych, metodę potęgowania potrzeb nieelementarnych (ekspansji), metodę kanalizacji ideałów oraz metodę intensyfikacji lęku¹⁰².

* * *

Z perspektywy metodyki pozyskiwania informacji gospodarczych fundamentalne znaczenie ma właściwa, to jest praktyczna kategoryzacja źródeł danych, informacji wiedzy. Istniejące klasyfikacje i typologie proponowane w literaturze przedmiotu mają charakter zbyt ogólny, bowiem są one przeznaczone wyłącznie na potrzeby akademickie lub wyłącznie praktyczne¹⁰³. Drugą słabością podawanych w literaturze przedmiotu klasyfikacji źródeł wywiadu gospodarczego jest ich ograniczony zakres, często skorelowany z profilem wykształcenia i zainteresowań autora, nie podaje się pełnego repertuaru źródeł¹⁰⁴. Tu także lokuje się inna ważna cecha takich klasyfikacji: brak odniesień do kategorii tzw. ukrytego Internetu. W powyższym tekście starano się uwzględnić pełen wykaz źródeł pozyskiwania danych, informacji i wiedzy w wywiadzie gospodarczym wprowadzając autorską klasyfikację na źródła w ujęciu przedmiotowym i podmiotowym, co ma charakter pragmatyczny, wywiadu gospodarczego. Poniższy tekst stanowi autorskie opracowanie, z reguły klasyfikacje i typologie sposobów pozyskiwania informacji gospodarczych, na które natykamy się w literaturze przedmiotu są mocno ograniczone zakresowo lub powierzchowne.

¹⁰² M.K. Mlicki, *Socjotechnika. Zagadnienia etyczne i prakseologiczne*, Wrocław 1986.

¹⁰³ Przykładem takiej „podręcznikowej”, ogólnej klasyfikacji jest używająca skrótów: OSINT (*Open Source Intelligence* – wywiad jawnoźródłowy), SIGINT (*Signals Intelligence* – wywiad sygnałów elektromagnetycznych, w ramach którego wyróżniamy COMINT – *Communication Intelligence* oraz ELINT – *Electronic Intelligence*), HUMINT (*Human Intelligence* – rozpoznanie osobowe), IMINT (*Imagery Intelligence* – rozpoznanie obrazowe). Por. K. Radwaniak, P.J. Wrzosek, *Biały wywiad w Policji – pozyskiwanie i analiza informacji ze źródeł otwartych*, [w:] *Analiza informacji w służbach policyjnych i specjalnych*, J. Konieczny (red. nauk.), Warszawa 2012, s. 111–150.

¹⁰⁴ Przykładem klasyfikacji źródeł wykazującej opisany niedobór jest na przykład: A. Sands, *Integrating Open Sources into Transnational Threat Assessments*, [w:] *Transforming U.S. Intelligence*, J.E. Sims, B. Gerber, Waszyngton 2005, s. 65.

STRESZCZENIE

Artykuł zawiera systematyczny przegląd typowych technik pozyskiwania informacji z tak zwanych otwartych źródeł (*Open Source Intelligence*, OSINT) w wywiadzie gospodarczym definiowanym szeroko – odnoszącym się zarówno do przedsiębiorstw, jak i państw. W pierwszej części tekstu skupiono się na szkicu ewolucji praktyki źródłoznawczej wywiadu gospodarczego. Druga część artykułu zawiera systematyczną analizę metodyki pozyskiwania informacji gospodarczych w podziale na ujęcie przedmiotowe (m.in. media „klasyczne”, publicznie dostępne rejestry i ewidencje, Internet (w tym Powierzchniowy i Ukryty)) oraz ujęcie podmiotowe (instytucje państwowe lub z udziałem Skarby Państwa, podmioty komercyjne, podmioty non-profit oraz osobowe źródła informacji w wywiadzie gospodarczym).

Daniel Mider

DATA SOURCES IN COMPETITIVE INTELLIGENCE

The article contains an overview of the most common techniques to obtain information from the Open Source Intelligence (OSINT) in a competitive intelligence broadly defined – encompassing both companies and states. The first part of the text is focused on sketch the evolution of the practice competitive intelligence. The second part of the article contains a systematic analysis of the methodology of obtaining economic information broken down by objective approach (classical media, publicly accessible registers and records, Internet (including Surface and Hidden Web)) and subjective approach (public, commercial and non-profit entities and the personal information sources in a business Intelligence).

KEY WORDS: *competitive intelligence, infobrokering, open source intelligence*

Bibliografia

- Ahonen T.T., *m-Profits: Making Money from 3G Services*, Nowy Jork 2002.
Anklesaria F. i in., *The Internet Gopher Protocol (a distributed document search and retrieval protocol)*, <https://tools.ietf.org/search/rfc1436>, 1993, dostęp: sierpień 2016.
Badania Marketingowe. Rocznik Polskiego Towarzystwa Badaczy Rynku i Opinii, 2016/17, edycja XXI.
Bendyk E., *Wrózenie z danych. Początek epoki Big Data*, „Polityka” 2012, 2889.

- Bergman M.K., *White Paper: The Deep Web: Surfacing Hidden Value*, „Taking License” 2001 7(1).
- Childress E., Jul E., *Going Gray: Gray Literature and Metadata*, „Journal of Internet Cataloging”, 2003, 6(3).
- Ciecierski M., *Wywiad gospodarczy w walce konkurencyjnej przedsiębiorstw*, Warszawa 2007.
- Cilecki E., *Penetracja rynków zagranicznych: wywiad gospodarczy*, Warszawa 1997.
- Cisek S., *Infobrokerstwo w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, w: <http://ptin.org.pl/konferencje/9forum/repoz/cisek.pdf>, dostęp: sierpień 2016.
- EMSoft, *Polskie stacje radiowe w Internecie*, w: <http://www.emsoft.strefa.pl/med1r.htm>, dostęp: sierpień 2016.
- Flax S., *How to Snoop Your Competitors*, „Fortune”, 1984, 14 maja.
- Fleischer C.S., Blenkhorn D.L., *Managing Frontiers in Competitive Intelligence*, Westport 2001.
- Floodgap Public Gopher Proxy* (w:) <http://gopher.floodgap.com/gopher/>, dostęp: sierpień 2016.
- Frontczak T., *Marketing internetowy w wyszukiwarkach*, Gliwice 2006.
- Fuld L.M., *Competitor Intelligence: How to Get It, How to Use It*, Nowy Jork 1985.
- Furmanek W., *Antropoinfosfera współczesnego człowieka*, „Dydaktyka Informatyki”, 2013, 8.
- Hyperboria* [w:] <http://hyperboria.net/>, dostęp: sierpień 2016.
- Korzeniowski L., Pepłoński A., *Wywiad gospodarczy: historia i współczesność*, Kraków 2005.
- Kwieciński M., *Koncepcja wywiadu gospodarczego w przedsiębiorstwie*, „Organizacja i Kierowanie”, 2000, 1(99).
- Kwieciński M., Pasella K., *Inżynieria wywiadu elektronicznego – podstawowe koncepcje, procesy, narzędzia, efektywność*, http://www.int-cint.pl/out_data/m.pdf, dostęp: sierpień 2016.
- McAfee J.P., *The Ultimate Guide To The Deep Web for Law Enforcement Professionals*, <http://portal.mcafeeinstitute.com/h/i/16492211-the-ultimate-guide-to-the-deep-web-for-law-enforcement-professionals>, dostęp: sierpień 2016.
- Mider D., *Aneks I. Badanie kultury politycznej elit w Internecie – nota metodologiczna*, „Studia Politologiczne”, 2012, t. 26.
- Mider D., *Klasyfikacja kanałów internetowej komunikacji (aneks metodologiczny)*, „Studia Politologiczne”, 2011, t. 21.
- Mider D., Marcinkowska A., *Analiza danych ilościowych dla politologów*, Warszawa 2013.

- Mlicki M.K., *Socjotechnika. Zagadnienia etyczne i prakseologiczne*, Wrocław 1986.
- Morys A., *Geneza i ewolucja wywiadu gospodarczego. Część druga*, „iNFO-TEZY”, 2011, 1(1).
- Niemczyk P., *Wywiadownie gospodarcze jako źródło informacji „białego wywiadu”*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2013, 9(5).
- Nizioł K., *Infobrokering w Polsce – wyniki badań w środowisku praktyków zawodu*, http://www.ptin.org.pl/pelne_teksty/2010_4.pdf, dostęp: sierpień 2016.
- Pasko-Porys W., *Przesłuchiwanie i wywiad. Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2007.
- Prescott J.E., *The Evolution of Competitive Intelligence*, „Proposal Management”, 1999.
- Radwaniak K., Wrzosek P.J., *Biały wywiad w Policji – pozyskiwanie i analiza informacji ze źródeł otwartych*, [w:] J. Konieczny (red.), *Analiza informacji w służbach policyjnych i specjalnych*, Warszawa 2012.
- Raghavan S., Garcia-Molina H., *Crawling the Hidden Web*, Stanford 2000, <http://ilpubs.stanford.edu:8090/456/1/2000-36.pdf>, dostęp: sierpień 2016.
- Rhoads C., Fassihi F., *Iran Vows to Unplug Internet*, „Wall Street Journal”, 2011.
- Sands A., *Integrating Open Sources into Transnational Threat Assessments*, [w:] *Transforming U.S. Intelligence*, J.E. Sims, B. Gerber, Waszyngton 2005.
- Sherman C., Price G., *The Invisible Web: Uncovering Information Sources Search Engines Can't See*, Nowy Jork 2001.
- Szkutnik Z.P., *Infobroker jako profesja – standardy zawodowe i etyczne*, [w:] *Infobroker – informacje z sieci*, Warszawa 2006.
- Techniki wywiadowcze – wywiad biały, szary i czarny*, <http://rynekinformacji.pl/techniki-wywiadowcze-bialy-czarny-szary-wywiad-detektyw-zdobywa-informacje/>, dostęp: sierpień 2016.
- The BBS Corner*, <http://www.telnetbbsguide.com/>, dostęp: sierpień 2016.
- The Echo List HomePage*, <http://www.tlchost.net/echolist/echolist.htm>, dostęp: sierpień 2016.
- Toffler A., *Zmiana władzy. Wiedza, bogactwo i przemoc u progu XXI stulecia*, Poznań 2003.
- Ward M., *Tuning in to the background hum of the net*, „BBC News”, 2010.